

КОБЗАР ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
КНИГА ТРЕТЯ

КОБЗАР ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПОВНЕ ЗІБРАННЯ ПОЕЗІЙ
У ЧОТИРЬОХ КНИГАХ
КНИГА ТРЕТЯ

ПОЕЗІЯ

1848-1850

НАУТІЛУС
Львів
2020

УДК 821
ШЗЗ

Електронне видання з поліпшеним оформленням

Відповідальний редактор,
упорядник текстів та ілюстрацій,
комп'ютерна верстка

КОЗАК НЕВАДА

Літературний і технічний редактор
Ігор ПОЛЯНСЬКИЙ

Дизайн
Сергій ГЕРАЩЕНКО

Видавець
Олександр ЗАВАДКА

ГП ВИДАВНИЧИЙ ДІМ
НАУТИЛУС

тел. +38 0678032288
e-mail: nautilus56@gmail.com
www.nautilus.com.ua

ISBN 978-966-8574-12-2

Ілюстрація на с. 450:
Сальвадор ДАЛІ. Ангел

© Видавничий дім «Наутілус», 2020
(друковане видання)
© Козак Невада, 2020
(впорядкування, «Книги Тараса
Шевченка», електронне видання)

ЗМІСТ

1848	511	Якби зустрілися ми знову...
461	512	Пророк
462	513	І небо невмите, і заспані хвилі...
466	514	Не для людей, тієї слави...
467	515	Коло гаю, в чистім полі...
469	516	Якби мені черевики... [Царі]
478	517	І багата я, і вродлива я...
479	518	Полюбилася я...
480	519	Породила мене мати...
481	520	По улиці вітер віє...
483	521	Закувала зозуленька...
484	522	Ой сяду я під хатою...
487	523	Із-за гаю сонце сходить...
	524	Ой люлі, люлі, моя дитино...
	525	Туман, туман долиною...
	526	І широкою долину...
	527	Навгороді коло броду...
	528	Якби мені, мамо, намисто...
	529	Утоптала стежечку...
	530	Не вернувся із походу...
	531	Ой умер старий батько...
	532	Швачка
	534	Ой чого ти почорніло...
		1850
	539	Лічу в неволі дні і ночі...
	540	Не молилася за мене...
	543	Петрусь. <i>Поєма</i>

ОРЕНБУРЗЬКА КНИЖКА

Поезії 1847–1850 рр., що не ввійшли до рукописної «Більшої книжки»

1847

552	Не спалося, а ніч, як море...	574	Буває, іноді старий...
554	N. N. Сонце заходить...	575	Хіба самому написать...
555	N. N. Мені тринадцятий минало...	577	Готово! Парус розпустили...
557	Не гріє сонце на чужині...		
558	Сон. <i>Гори мої високії</i>	1849	
562	N. N. О думи мої! О славо злая!..	580	У Оглаві... [<i>Сотник</i>]
563	То так і я тепер пишу...	592	Заросли шляхи тернами...
		593	Було, роблю що, чи гуляю...
1848		596	Неначе цвяшок, в серце вбитий... [<i>Марина</i>]
564	У Бога за дверми лежала сокира...	603	На ниву в жито уночі... [<i>Сичі</i>]
572	Добро, у кого є господа...	604	Меж скалами, неначе злодій...
573	Чи то недоля та неволя...		

608	І виріс я на чужині...	626	І знов мені не привезла...
610	Ой я свого чоловіка...	627	У Вільні, городі преславнім...
611	Ой виострю товариша...	630	Заступила чорна хмара...
612	Ой не п'ються пива–меди...		
613	На улиці невесело...	1850	
614	У тієї Катерини хата на помості...	634	Ми заспівали, розійшлись...
616	Ой пішла я у яр за водою...	635	Мені здається, я не знаю...
617	Не так тії вороги...	637	Якби ви знали, паничі...
618	У неділеньку у святую...	640	Буває, в неволі іноді згадаю...
620	У перетику ходила...	644	Титарівна
621	У неділеньку та ранесенько...	650	Ну що б, здавалося, слова...
622	Не тополю високою...		
623	Не хочу я женитися...	653	Дурні та гордії ми люди...
624	Чума		<i>автограф в альбомі 1846–1850 рр.</i>

Тарас ШЕВЧЕНКО
Днювання транспорту в киргизькому степу
(з альбому О. Бутакова). 30 травня 1848

ПОЕЗІЯ

1848 – 1850

Тарас ШЕВЧЕНКО
Косарин, 1848-1849

1848

Тарас ШЕВЧЕНКО
На острові Миколи. 1848

*А нумо знову віршувать.
звигайне, нишком.
Нумо знову,*

*Поки новинка на основі,
Старинку Божу лицювать.
А сиріг... як би вам сказать,
Щоб не збрехавши. Нумо знову
Людей і долю проклинать.*

*Людей за те, щоб нас знали
Та нас шанували.*

*Долю за те, щоб не спала
Та нас доглядала.*

*А то баг, що наробила:
Кинула малоگو
На розпутьті, та й байдуже,
А воно, убоге,
Молодеє, сивоусе, —
Звигайне, дитина, —*

*І подибало тихенько
Попід гужим тином
Аж за Урал. Опинилось
В пустині, в неволі...
Як же тебе не проклинать,
Лукавая доле?
Не проклену ж тебе, доле,
А буду ховатись
За валами. Та нищезком
Буду віршувати,
Нудить світом, сподіватись
У гості в неволю
Із-за Дніпра широкого
Тебе, моя доле!*

ВАРНАК

*Виняюги на гужині
понад Елеком, стрів я діда
вельми старого. Наш земляк*

*І недомугений варнак
Старий той був. Та у неділю
Якось у полі ми зострілись
Та й забалакались. Старий
Згадав свою Волинь святую
І волю-долю молодію,
Свою бувальщину. І ми
В траві за валом посідали,
І розмовляли, сповідались
Один другому. — Довгий вік! —
Старий промовив. — Все од Бога!
Од Бога все! А сам нічого
Дурний не вдіє головік!
Я сам, як бажиш, марне, всує,
Я сам занівегив свій вік,
І ні на кого не жалкую,*

*І ні у кого не прошу я,
Нічого не прошу. Отак,
Мій сину, друже мій єдиний,
Так і загину на гужині
В неволі. — І старий варнак
Заплакав нишком. Сивий брате!
Поки живе надія в хаті,
Нехай живе, не вианаяй.
Нехай пущку нетоплену
Іноді нагріє.
І потегуть з огей старих
Сльози молодії,
І умитеє сльозами
Серце одпогине
І полине із гужини
На свою країну.*

*Багато дегого не стало, —
Сказав старий. — Води гимало
Із Ікви в [море] утекло...
Над Іквою було село,
У тім селі на безталання
Та на погибель виріс я.
Лихая доленька моя!..
У нашої старої пані
Малії панигі були;
Таки однолітки зо мною.
Вона й бере мене в покої
Синкам на виграшку. Росли,
Росли панята, виростали,
Як ті щенята. Покусали
Не одного мене малі.
Отож і вгити погали
Письму панят. На безголов'я
І я угуся. Слізьми! Кров'ю!
Письмо те полилося... Нас!
Дешевших панської собаки,
Письму угить?!
Молитись Богу
Та за ралом спотикатись,
А більше нічого
Не повинен знать невольник.*

*Така його доля.
Отож і вивгився я, виріс,
Прошу собі волі —
Не дає. І в москалі,
Проклята, не голить.
Що тут на світі робити?
Тішов я до рала...
А панигів у гвардію
Поопреділяла...*

*Година тяжская настала!
Настали тяжкїї літа!
Отож працюю я за ралом.
Я був убогий сирота.
А у сусіда виростала
У наймах дівчина. І я...
О доле! Доленько моя!
О Боже мій! О мій єдиний!
Воно тойді було дитина,
Воно... Не нам Твої діла
Судить, о Боже наш великий!
Отож вона мені на лих
Та на погибель підросла.
Не довелось і надивитись,
А я вже думав одружитись,*

І веселитися, і жити,
Людей і Господа хвалить...
А довелося...

Накупили
І краму, й пиво наварили,
Не довелося тільки пити.
Старої пані бахур сивий
Окрив той крам. Розлив те пиво,
Пустив покриткою... Дарма.
Минуло, годі... Недоладу
Шепер і згадувать. Нема,
Нема, минулося, пропало...
Покинув ниву я і рало,
Покинув хату і город,
Усе покинув. Чорт нарадив.
Пішов я в писарі в громаду.
Що сяк, то так минає год,
Пишу собі, з людьми братаюсь
Ща добрих хлопців добираю.
Минув і другий. Планигі
На третє літо поз'їзжались,
Уже засватані. Жили
В дворі, гуляли, в карти грали,
Свого весілля дожидали
Ща молодих дівчат в селі,
Мов бугаї, перебирали.

Звизгайне, планигі. Ждемо,
І ми ждемо того весілля.
Отож у Кдегальну неділю
Їх і повінчано обох,
Щақи в домашньому костьолі.
Вони ляхи були. Ніколи
Нічого кращого сам Бог
Не багив на землі великій,
Як молодії ті були...
Заграла весело музика...
Їх із костьола повели
В возобновленні покрі.
А ми й зостріли їх і всіх,
Княжат, панят і молодих,
Всіх перерізали. Рудою
Весілля вмилося. Не втік
Ніже єдиний католик,
Всі полягли, мов поросята
В багні смердячому. А ми,
Упоравшись, пішли шукати
Нової хати, і найшли
Зелену хату і кімнату
У гаї темному. В лугах,
В степах широких, в байраках
Крутих, глибоких. Всюди хата,
Було де в хаті погуляти

І одпогити де було.
Мене господарем обрали,
Сем'я моя щодень росла
І вже до сотні доростала.
Мов поросята, кров лилась.
Я різав все, що паном звалось,
Без милосердя і зла,
Я різав так, І сам не знаю,
Чого хотілося мені?
Ходив три года я з ножами,
Ненаге п'яний той різник,
До сльоз, до крові, до пожару,
До всього, всього я привик.
Було, мов жабу ту, на списі
Спряжеш дитину на огні
Або панянку білолицю
Розіпнеш голу на коні
Ща й пустити в степ.
Всього, всього тойді бувало,
І все докупило мені...

Одурів я, тяжко стало
У вертепах жити.
Думав сам себе зарізати,
Щоб не нудить світом.
І зарізав би, та диво,
Диво дивне сталось

Надо мною, недолюдом...
Вже на світ займалось,
Вийшов я з ножем в халаві
З Броварського лісу,
Щоб зарізатися. Дивлюся,
Мов на небі висить
Святий Київ наш великий.
Святим дивом сяють
Храми Божі, ніби з самим
Богом розмовляють.
Дивлюся я, а сам млію.
Тихо задзвонили
У Києві, мов на небі...
О Боже мій милий!
Який дивний Ти. Я плакав,
До полудня плакав.
Ща так мені любо стало:
І малого знаку
Нудьги тії не осталось,
Мов переродився...
Подивився кругом себе
І, перехрестившись,
Пішов собі тихо в Київ
Святим помолитись
Ща суда, суда людського
У людей просити.

*Вий гляну я, подивлюся
на той степ, на поле;
чи не дасть
Бог милосердий*

*Хоч на старість волі.
Пішов би я в Україну,
Пішов би додому,
Там би мене привітали,
Зрадили б старому;
Там би я спогив хоч мало,
Молившися Богу,
Там би я... Та шкода й гадки,
Не буде нічого.
Як же його у неволі
Жити без надії?
Навчіть мене, люди добрі,
А то одурію...*

*Вона не дай, Господи, нікому,
як мені тепер, старому,
у неволі пропадати,
марне літа қоротати.*

*Ой піду я степом-лугом
Та розважу свою тугу.
Не йди, кажуть, з цієї хати
Не пускають погуляти.*

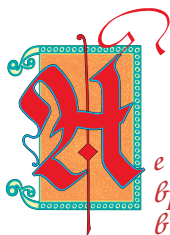
Мікеланджело БУОНАРРОТІ
Кумська сивіла, 1510

*Старенька сестро Аполлона,
якби ви часом хоч на час
придибали-таки до нас,*

*Та, як бувало во дні они,
Возвисили б свій Божий глас
До оди пишно-гепурної,
Та й заходилися б обоє
Царів абощо воспівать.
Бо як по правді вам сказать,
Що дуже вже й мені самому
Обридли тії мужиқи,
Та панигі, та покритқи.
Хотілося б зогнать оскому
На коронованих главах,
На тих помазаниках Божих...
Так що ж, не втну, а як поможеш
Та як покажеш, як тих птах*

*Скубуть і патрають, то, може,
І ми б подержали в руках
Святопомазану гуприну.
Поқиньте ж свій святий Парнас,
Придибайте хоч на годину
Та хоч старенький Божий глас
Возвьісьте, дядино. Та ладом
Та добрим складом хоть на час,
Хоть на годиногку у нас
Ту вінценосную громаду
Покажем спереду і ззаду
Незрягим людям. В добрий час
Заходимось, моя порадо.*

*е видно нікого в Іерусалимі,
врата на запорі, неначе туми
в Давидовом граді, Господом хранимим,*

*Засіла на стогнах. Ні, туми нема;
А гірша лихая та люта година
Покрила Ізраїль — царева война!*

*Цареві князі, і всі сили,
І отроки, і весь народ,
Замкнувши в городі ківот,
У поле вийшли, худосили,
У полі бились, сиротили
Маленьких дітожок своїх.
А в городі младії вдови
В своїх світлицях, горноброві,
Запершись, плачуть, на малих
Дітей взираючи. Пророка,
Свого неситого царя,
Кленуть Давида-сподаря.
А він собі, узявшись в боки,*

*По кровлі кедрових палат
В гервленій ризи похожає
Та, мов котюга, позирає
На сало, на зелений сад
Сусіди Турія. А в саді,
В своїм веселім вертограді,
Версавія купалася,
Мов у Раї Єва,
Подружіє Турієво,
Рабиня царева.
Купалася собі з Богом,
Лоно біле мила
І царя свого святого
У дурні пошила.*

*Надворі вже смеркло,
і, тьмою повитий,
Дрімає, сумує Іерусалим.
В кедрових палатах, мов несамовитий,
Давид похожає і, о цар неситий,
Сам собі говорить: «Я... Ми повелим!
А цар над Божім народом!
І сам я Бог в мойй землі!
А все!..» — А трохи згодом*

*Раби вегерю принесли
І кінву доброго сикеру...
І цар сказав, щоб на вегерю
Раби рабиню привели,
Таки Версавію. Нівроку,
До Божого царя-пророка
Сама Версавія прийшла,
І повегеряла, й сикеру
З пророком випила, й пішла
Спогити трохи по вегері
З своїм царем. І Турій спав.
Йому, сердешному, й не снилось,
Що дома нищезком робилось,
Що з дому цар його украв
Не золото, не сребро,
А лугшее його добро,
Його Версавію украв.
А щоб не знав він тії шкоди,
Тло цар убив його, та й годі.
А потім цар перед народом
Заплакав трохи, одурич
Псалмом старого Анафана...
І, знов веселий, знову п'яний,
Жоло рабині заходивсь.*

II

*Давид, святий пророк і цар,
не дуже був благогестивий.
Була догдка в його Фамар*

*І син Амон. І се не диво.
Бувають діти і в святих,
Та не такі, як у простих,
А ось які. Амон щасливий,
Вродливий первенець його!
Лежить, нездужає тогось?
Давид стенає та ридає,
Багрянцю ризу роздирає
І сипле попіл на голову.
— Без тебе я не поживу
І дня єдиного, мій сину,
Моя найкращая дитино!
Без тебе сонця не узрю,
Без тебе я умру! умру! —
І йде, ридаючи, до сина.
Аж тюпає, немов біжить.
А той, бугай собі здоровий,
У храміні своїй кедровій
Лежить, аж стогне, та лежить,*

*Кепкує з дурня. Аж голосить,
Аж плаче, бідний, батька просить,
Щоб та Фамар, сестра, прийшла.
— Драгий мій отче і мій царю!
Вели сестрі моїй Фамарі,
Щоб қоржиқа мені спекла
Та щоб сама і принесла,
То я, вкусив його, возстану
З одра недуги. — Вранці-рано
Фамар спекла і принесла
Опрісноқ братові. За руку
Амон бере її, веде
У темну храмину, кладе
Сестру на ліжку. Ламле руки,
Сестра ридає. І, рвучись,
Кричить до брата: — Схаменись,
Амоне, брате мій лукавий!
Єдиний брате мій! Я! Я!
Сестра єдиная твоя!
Де дінусь я, де дину славу,
І гріх, і стид? Тебе самого
І Бог і люде прокленуть!.. —
Не помогло-таки нічого.
Отак царевичі живуть,
Пустуючи, на світі.
Дивітесь, людські діти.*

III

поживе Давид на світі немалі літа,
одрях старий, і покривали
многими ризами його,

Я все-таки не нагрівали
Котюгу блудного свого.
От отроці й домірковались
(Натуру вовгу добре знали),
Що, щоб нагріть його, взяли,
Царевен паге красою,
Дівчат старому навели.
Да гріють кров'ю молодю
Свого царя. І розійшлись,
Замкнувши двері за собою.

Облизавсь старий котюга,
І розпустив слини,
І пазорі простягає

До Самантянини.
Бо була собі на лихо
Найкраща меж ними,
Меж дівчатами; мов крин той
Сельний при долині —
Меж цвітами. Отож вона
І гріла собою
Царя свого, а дівчата
Грالیсь меж собою
Голісінькі. Як там вона
Гріла, я не знаю,
Знаю тільки, що цар грівся,
І... і не позна ю.

IV

о двору тихо похоржає
старий веселий Рогволод.
Дружина, отроқи, народ

Кругом його во златі сяють.
У князя свято, виглядає
Із Литви князя-жениха
За рушниками до Рогніди.

Перед богами Лель і Ладо
Огонь Рогніда розвела;
Драгим єлеєм полила
І сипала в огнище ладан.
Мов ті валькірії, круг неї
Шанцюють, граються дівчата
І приспівують:

«Той, гоя, гоя!
Новії покої
Нумо лиш квітгаю,
Гостей сподіватись».

За Полоцьком, ненаге хмара,
Чорніє курява. Біжать
І отроқи, й старі бояра

Із Литви князя зострігатъ.
Сама Рогніда з Рогволодом
Пішла з дівчатами, з народом.

Не із Литви йде князь сподіваний,
Ще не знаемий, давно жаданий;
А із Києва туром-буйволом
Іде веприщем за Рогнідою
Володимир князь со княнями.

Прийшли, і город обступили
Кругом, і город запалили.
Владимир-князь перед народом
Убив старого Рогволода,
Потя народ, княжню поя,
Отиде в волості своя,
Отиде з шумом. І растлі ю,
Піую Рогніду молодю,
І прожене ю, і княжна
Блукає по світу одна,
Нікого з ворогом не вдіє.
Щак отакії-то святії
Оті царі.

*одай қати їх постинали,
отих царів, қатів людських.
Мороқа з ними, щоб ви знали,*

*Мов дурень, ходиш кругом їх,
Не знаєш, на яку й ступити.
Тяк що ж мені тепер робити
З цими поганцями? Скажи,
Найкраща сестро Аполлона,
Навги, голубко, помози
Полазити трохи коло трона;
Намистежко, як зароблю,
Тобі қ Великодню куплю.
Пострижемося ж у лакеї*

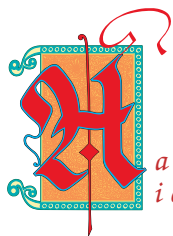
*Та ревностно в новій лівреї
Заходимось царів любити.
Шкода і оливо тупить.
Бо де нема святої волі,
Не буде там добра ніколи.
Нащо ж себе тақи дуришь?
Ходімо в селища, там люде,
А там, де люде, добре буде.
Там будем жити, людей любити,
Святого Господа хвалити.*

Іван РУТКОВИЧ
Євсеєве дерево
(деталь царських врат). 1699

*а батька бісового я трагу
і дні, і пера, і папір!*

*А іноді то ще й заплачу,
Таки аж надто. Не на мир
І на діла його дивившись,
А так, мов іноді утвившись
Дідусь сивесенький, рида, —
Того, багте, що сирота.*

*досі сниться: під горою
меж вербами та над водою*

*Біленька хатогка. Сидить
Ненаге й досі сивий дід
Коло хатиногки і бавить
Хорошее та кугеряве
Своє маленькеє внуга.
І досі сниться, вийшла з хати
Веселя, сміюгись, мати,
Цілує діда і дитя
Аж тригі весело цілує,
Прийма на руки, і годує,
І спать несе. А дід сидить*

*І усміхається, і стижа
Промовить нишком: —
Де ж те лихо?
Пегалі тії, вороги?*

*І нищегком старий гитає,
Перехрестившись, Отже наш.
Крізь верби сонєгко сіяє
І тихо гасне. День погас
І все погило. Сивий в хату
Й собі пішов опогивати.*

*Гні горять, музика грає,
музика плаге, завиває;
алмазом добрим, дорогим*

*Сіяють огі молодії;
Витає радість і надія
В очах веселих, любо їм,
Огам негрішним, молодим.
І всі реготуться, сміються,
І всі танцюють. Тільки я,
Ненаге закладий, дивлюся
І нишком плагу, плагу я.
Чого ж я плагу? Мабуть, шкода,
Що без пригоди, мов негода,
Минула молодість моя.*

*станом гнугим, і красою
пренепорожно-молодою
старії огі веселю.*

*Дивлюся іноді, дивлюсь,
І гудно, мов перед святою,
Перед тобою помолюсь.
І жаль мені, старому, стане
Твоєї Божої краси.
Де з нею дінешся єси?
Хто коло тебе в світі стане
Святим хранителем твоїм?
І хто заступить? Хто укріє
Од зла людського в час лихий?
Хто серце гистее нагріє
Огнем любові, хто такій?
Ти сирота, нема нікого,
Опріге праведного Бога.
Молися ж, серце, помолось
І я з тобою. Щось пророге
Мені вже зазирає в огі,
І я вже Богу не молюсь,
Уже й на тебе не дивлюсь.
Мені приснилось: ти вже мати,
Не в аksamиті, не в палатах
Твоє голоднее дитя...*

*І в'янеш ти, а дні летять,
Несуть все добре за собою,
Уже й надію понесли,
А ти осталась на землі
Одна-однісінька; з тобою
Єдине добро було —
Твоє дитя, поки росло,
В колодогци поки вбивалось,
Оперилось, і ти осталась
Стара і немошна. Людей,
Людей неприязних благаєш
І Христа ради простягаєш
Коло загинених дверей
Старії руки.*

*Отак я іноді тобою,
Тобою, серце, молодю,
Старії огі веселю.
Дивлюся іноді, дивлюсь
На стан твій гнугий і за тебе
Тихенько Богу помолось.
Молися й ти, з святого неба
На тебе, серце, не зійшла
Твоя і доля і недоля.*

*золотої й дорогої
мені, щоб знали ви, не жаль
моєї долі молодої;*

*А іноді така пегаль
Оступить душу, аж заплагу.
А ще до того, як побату
Малого хлопчика в селі.
Мов одірвалось од гілля,
Одно-однісіньке під тином
Сидить собі в старій ряднині.
Мені здається, що се я,
Що це ж та молодість моя.
Мені здається що ніколи
Воно не багатиме волі,
Святої воленьки. Що так
Даремне, марне пролетять
Його найкращії літа,
Що він не знатиме, де дітись
На сім широкім вольнім світі,
І піде в найми, і колись,
Щоб він не плакав, не журився,
Щоб він де-небудь прихилився,
Що отдадуть у москалі.*

*и вкупогуці колись росли,
маленькими собі любились.
А матері на нас дивились*

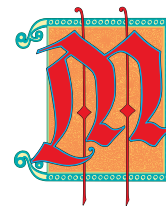
*Та говорили, що колись
Одружимо їх. Не вгадали.
Старі заранне повмирали,
А ми малими розійшлись
Та вже й не сходились ніколи.
Мене по волі і неволі
Носило всюди. Принесло
На старість ледве і додому.
Веселеє колись село
Чомусь тепер мені, старому,
здавалось темним і німим,
Таким, як я тепер, старим.
І багиться, в селі убогім,
Мені так багиться, нічого
Не вирросло і не згнило,
Таке собі, як і було.
І яр, і поле, і тополи,
І над криницею верба.
Нагнулася, як та журба
Далеко в самотній неволі.*

Ставок, гребелька, і вітряк
З-за гаю крилами махає.
І дуб зелений, мов козака
Із гаю вийшов та й гуляє
Попід горою. По горі
Садогок темний, а в садогку
Лежать собі у холодожку,
Мов у Раю, мої старі.
Хрести дубові посхилились,
Слова дощем позамивались...
І не дощем, і не слова
Гладесенько Сатурн стирає...
Нехай з святими спогивають
Мої старії... — Чи жива
Ота Оксаногка? — питаю
У брата тихо я. — Яка?
— Ота маленька, кугерява,
Що з нами гралася қолись.
Чого ж ти, брате, зажуривьсь?

— Я не журуюсь. Помандрувала
Ота Оксаногка в похід
За москалями та й пропала.
Вернулась, правда, через год,
Та що з того.

З байстрял вернулась,
Острижена. Було, вногі
Сидить під тином, мов зозуля,
Та кукає, або кричить,
Або тихесенько співає
Та ніби қоси розлітає.
А потім знов кудись пішла,
Ніхто не знає, де поділась,
Занапастилась, одурила.
А що за дівчина була,
Тақ тақ що қраля! І невбога,
Та талану Господь не дав... —
А може, й дав, та хтось украв,
І одуриль святого Бога.

и восени тақи похоржі
хог капельку на образ Божий,
звигайне, що не всі, а тақ

Хог деякі.

Хрутий байрақ,
Ненаге циган горний, голий,
В діброві вбитий або спить.
А по долині, по роздоллі
Із степу перекотиполе
Рудим ягнятоққом біжить
До рігетқи собі напиться.
А рігетқа його взяла
Та в Днір широқий понесла,
А Днір у море, на қрай світа
Билину море покотило
Та й қинуло на гужині.

І жаль тобі її стане,
Малої билини.
Підеш собі зажуривьшись

Гаєм по долині,
Гай шепоче, гнуться лози
В яру при дорозі,
Думи душу осідають,
І капають сльози.
І хочеться сповідатись,
Серце розповити,
І хочеться... Боже милий!
Як хочеться жити,
І любити Твою правду,
І весь світ обняти!

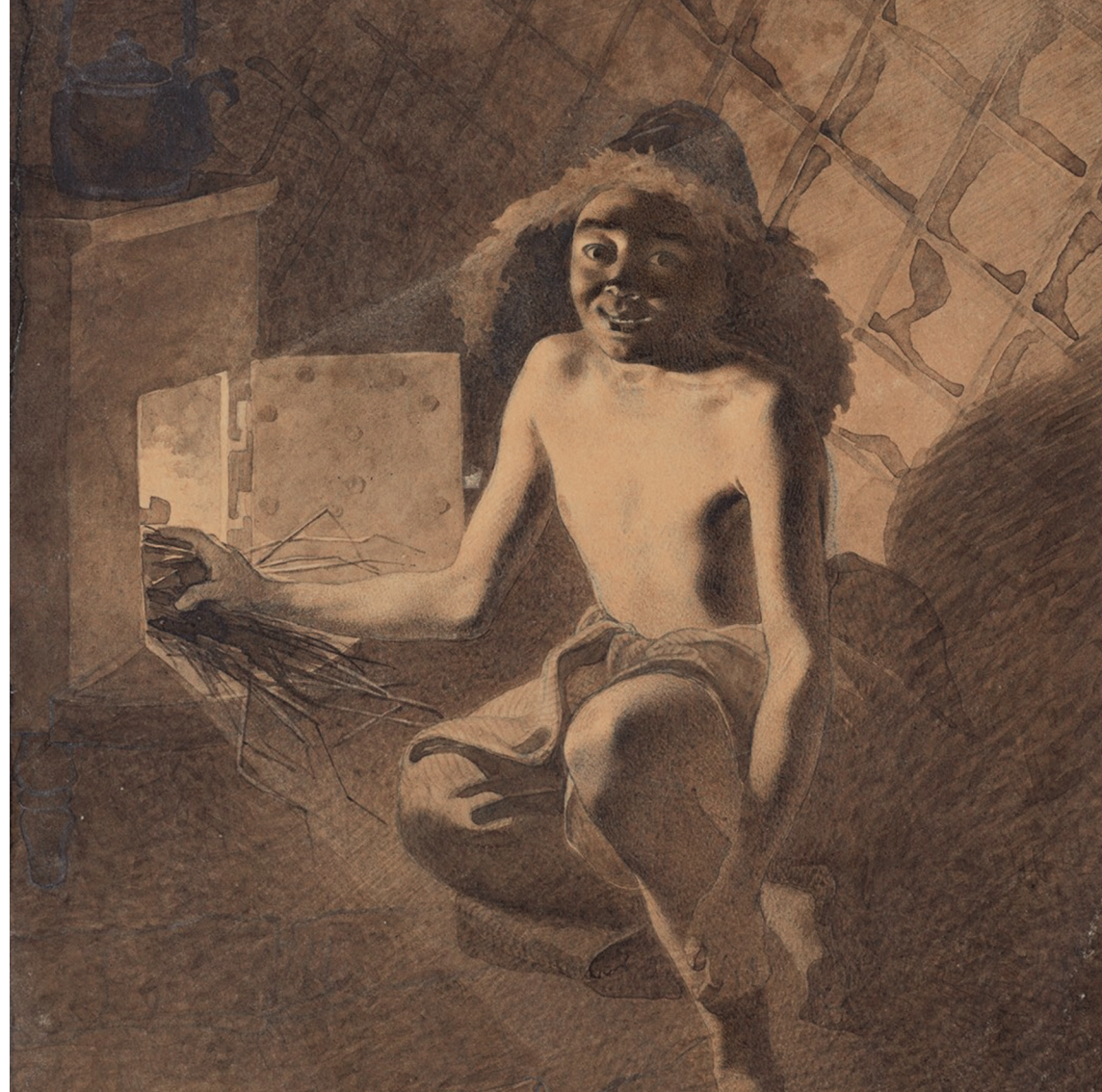
Благо тобі, друже-брате,
Як є в тебе хата.
Благо тобі, як у хаті
Є з ким розмовляти.

Хоч дитина немовляца,
І воно вгадає
Твої думи веселії...
Сам Бог розмовляє
Непорозними устами.

А тобі, мій одинокий,
Мій друже єдиний,
Горе тобі на гужині
Та на самотині.
Хто з тобою заговорить,
Привітає, гляне?..
Кругом тебе простяглася
Трупом бездиханним
Помарнілая пустиня,
Кинута Богом.

Тарас ШЕВЧЕНКО
Хлопчик розпалює грубку. 1848.
Малюнок був подарований капітану Бутакову

1849

Тарас ШЕВЧЕНКО
Укріплення Кос-Арал взимку. 1849

Женаге степом гумаки
уосени верству проходять,
так і мене минають годи,

А я й байдуже. Книжечки
Мережаю та нагиняю
Таки віршами. Розважаю
Дурную голову свою,
Та кайдани собі кую
(Як ці добродії дознають).
Та вже ж нехай хоч розіпнуть,
А я без вірші не улежу.
Уже два года промержав
І третій в добрий час погну.

Тарас ШЕВЧЕНКО
Автопортрет

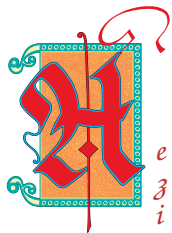

*а сонцем хмаронька пливе,
гервоні поли розстилає
і сонце спатоньки зове*

*У синє море: покриває
Рожевою пеленою,
Мов мати дитину.
Огам любо. Годиночку,
Малюю годину
Ніби серце одпогине,
З Богом заговорить...
А туман, ненагає ворог,
Закриває море
І хмароньку рожевую,
І тьму за собою
Розстилає туман сивий,
І тьмою німою
Оповіє тобі душу,
Ї не знаєш, де дітись,
І ждеш його, того світу,
Мов матері діти.*

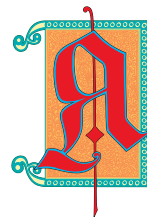

*е додому вночі йдуги
з куминої хати
і не спати лягаюги,*

*Згадай мене, брате.
Я як прийде нудьга в гості
Та й на ніг засяде,
Отойді мене, мій друже,
Зови на пораду.
Отойді згадай в пустині,
Далеко над морем,
Свого друга веселого,
Як він горе боре.
Як він свої думи тії
І серце убоге
Заховавши, ходить собі,
Та молиться Богу,
Та згадує Україну
І тебе, мій друже;
А іноді й пожуриться —
Звизгайне, не дуже,
А так тільки. Надворі, баг,
Наступає свято...
Тяжко його, друже-брате,
Самому стрігати*

*У пустині. Завтра рано
Заревуть дзвіниці
В Україні; завтра рано
До церкви молитись
Підуть люде... Завтра ж рано
Завіє голодний
Звір в пустині, і повіє
Ураган холодний.
І занесе піском, снігом
Курінь — мою хату.
Отак мені доведеться
Свято зострігати!
Що ж діяти? На те й лихо,
Щоб з тим лихом битись.
А ти, друже мій єдиний,
Як маєш журитись,
Прогитай оцю цидулу
І знай, що на світі
Тільки й тяжко, що в пустині
У неволі жити;
Та й там живуть, хоч погано,
Що ж діяти маю?
Треба б вмерти. Так надія,
Брате, не вмирає.*

*к маю я журитися,
докугати людам,
піду собі світ за оці —*

*Що буде, те й буде.
Найду долю, одружуся,
Не найду, втоплюся,
Та не продамся нікому,
В найми не наймуся.
Пішов же я світ за оці,
Доля заховалась;
А воленьку люде добрі
І не торговали,
А без торгу закинули
В далеку неволю...
Щоб не росло таке зілля
На нашому полю.*

*ащо мені женитися?
нащо мені братись?*

*Будуть з мене, молодого,
Козаки сміятись.
Оженився, вони скажуть,
Толодний і голій,
Занапастив, нерозумний,
Молодую волю.
Воно й правда. Що ж діяти?
Навгить мене, люде,
Іти хіба до вас в найми?
Чи до ладу буде?
Ні, не буду тужі воли
Пастити, заганяти;
Не буду я в тужій хаті
Щецу поважати.
А буду я красоватись
В голубім жупані
На конику вороному
Перед козаками.
Найду собі горнобривку*

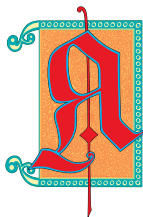
*В степу при долині —
Високою могилоньку
На тій Україні.
На весілля товариство
Вийде погуляти
Та винесе самопали,
Викотить гармату.
Як понесуть товариша
В нову світлицю,
Загомонять самопали,
Тукнуть гаківниці.
Як положать отамана
В новій хаті спати,
Заголосить, як та мати,
Голосна гармата.
Тукатиме, кригатиме
Не одну годину.
І рознесе тую славу
По всій Україні.*

*й крикнули сірії гуси
в яру на ставу;*

*Стала слава на все село
Про тую вдову.
Не так слава, не так слава,
Як той поговір,
Що заїздив козак з Січі
До вдови на двір.
— Вечеряли у світлиці,
Мед-вино пили;
І в кімнаті на кроваті
Спожити лягли. —
Не минула слава тая,
Не марне пішла.
Удовиця у м'ясниці
Сина привела.
Вигодувала малого,
До школи дала.*

*А із школи його взявши,
Коня купила,
А коня йому купивши,
Сідельце сама
Самим шовком вишивала,
Златом окула,
Одягла його в червоний
В жупан дорогий,
Посадила на коника...
— Гляньте, вороги!
Подивітесь! — Та й повела
Коня вздовж села.
Та й привела до обозу;
В військо оддала...
А сама на прощу в Київ,
В черниці пішла.*

*А*кби тобі довелося
в нас попанувати,
то знав би ти, пане-брате,

Як їх називати,
Отих твоїх безталанних
Дівчаток накритих.
А то верзе біси зна що
Та й думає — Ми то!
Ми то людям покажемо
Оцих безталанних
Та навчимо шануватись
Панигів поганих! —
Шкода й праці! Поки села,
Поки пани в селах,
Будуть собі тинятися
Покритки веселі
По шинюгах з москалями,
І не турбуюсь, брате.
— Добре, — кажу. — Я все-таки
Невеличку нате,
Оцю одну, останнюю,
Слухайте ж, панята.

Дівгата на луці гребли,
А парубки копиці кдали,
Та, знай, на сонце позирали,
Та нісенітницю верзли,
Звигайне, хлопці. А дівгата,
Мов ті сороки, цоқотали
Та до криниці угащали
У яр погуляти.
Найкращая з всього села
Давненько вже у яр пішла,
Узявши глек; та й немає,
А лановий і не шукає,
Мов і не бажить. Не новий
Оцей лукавий лановий,
Стара собака, та ще й бита.
У балці стало щось кригати,
Побігли хлопці рятовать.
Аж там паниг несамовитий,

Недоліток, таке творить,
Сердешну дівчину мордує.
Сердешна дівчина кригить.
Прибігли хлопці, не рятують,
Бояться пана. А один,
Щонаймолодший, озирнувшись,
Та вилами пана
І просадив, мов ту жабу.
Застогнав поганець
Та й опрігся. Порадилися,
Дали в город знати;
Суд наїхав, подивились,
Попилися завзято
Судовици. Закували
Хлопця молодого,
Та в тюрму захвасували...
Та й більше нічого.

На верствовім шляху в полі
Корґма під вербою
Стоїть собі в холодогку,
А поїд корґмою
Сидять в путах арестанти.
Прохи одпогити
Позволено бідолагам

Та води напитись.
Сидять собі, розмовляють,
А дехто й куняє.
А з-за гори поїзжане
На шлях виїзжають,
Аж три тройки. І, звигайне,
Қоло корґми стали
Дати қоням одпогити,
Та й дружки пристали
Співаючи. Отож стали,
Молодая встала,
Взяла қварту оқовити
Та й погастувала
Сердешного невольника
І його сторожу.
Қоли дивиться, погляне...
Боже! милий Боже!
Меж невольниками в путах
Той самий єдиний
Її месник безталанний —
Несе з України
Аж у Сибір ланцюг-пута...
А ти будеш тут
У розкоші і не будеш
Ні знати, ні чути

Його плачу всенедного...
Не погастувала
Свого месника святого
І не привітала,
Тільки глянула на його...
Та й більше нічого.

Попереду поїзжане
Фушили в дорогу.
А за ними й невольники
Побрязкали пучом
Понад шляхом. І нікого
Не видно, не чути
Коло корчми, одна собі
Поки що осталась
З шинкаркою; кругом неї

Димом розстилалась
В полі курява.
І смерклось.
І вік не великий,
Не тільки день. На хуторі
Танці та музики —
Аж до півночі. Придане
Постіль пішли слати
У комору, а молода
Вийшла мовчки з хати
Та й пропала. Скрізь шукали,
До світу шукали,
Та не нашли. Де ж поділась?
Де? Помандрувала
За невольником убогим
У Сибір... Та й годі.

ацвіла в долині
червона калина,
Ніби засміялась

Дівчина-дитина.
Любо, любо стало,
Пташечка зраділа
І защебетала.
Погула дівчина,
І в білій свитині
З біленької хати
Вийшла погуляти
У гай на долину.
І вийшов до неї
З зеленого гаю
Козак молоденький;
Цілує, вітає,
І йдуть по долині
І йдуги співають.

Як дітожок двоє,
Під твою калину
Прийшли, посідали
І поцілювались.

Якого ж ми раю
У Бога благаєм?
Рай у серце лізе,
А ми в церкву лізем,
Заплющивши очі, —
Такого не хочем.
Сказав би я правду,
Та що з неї буде?
Самому завадить,
А попам та людям
Однаково буде.

нашім раї на землі
нічого кращого немає,
як тая мати молодая

З своїм дитяточком малим.
Буває, іноді дивлюся,
Дивуюсь дивом, і пегаль
Охватить душу; стане жаль
Мені її, і зажурюся,
І перед нею помолюся,
Мов перед образом святим
Тієї Матері святої,
Що в мир наш Бога принесла...

Тепер її любо, любо жити.
Вона серед ноги встає,
І стереже добро своє,
І дожидає того світу,
Щоб знов на його надивитись,
Наговоритись. — Це моє!
Моє! — І дивиться на його,
І молиться за його Богу,

І йде на улицю гулять
Тордіше самої цариці.
Щоб людям, багте, показать
Своє добро. — Я подивіться!
Мое найкраще над всіми! —
І ненароком інший гляне.
Весела, рада, Боже мій!
Несе додому свого Йвана.
І їй здається, все село
Весь день дивилося на його,
Що тільки й дива там було,
А більше не було нічого.
Щасливая!..

Літа минають.
Потроху діти виростають,
І вирости, і розійшлись
На заробітки, в москалі.
І ти осталася, небого.
І не осталося нікого
З тобою дома. Нагоди
Старої нігим одягти
І витопить зимою хату.

А ти нездужаєш і встати,
Щоб хоч огонь той розвести.
В холодній молишся оселі
За їх, за дітожок,

А ти,
Великомугенице! Села
Минаєш, плагуги, вногі.
І полем-степом ідуги,
Свого ти сина закриваєш.
Бо й пташка іноді пізнає
І защебеge: — Он байстря
Несе покритка на базар.

Безталанная! Де ділась
Краса твоя тая,
Що всі люде дивувались?
Пропала, немає!
Все забрала дитиночка
І вигнала з хати,
І вийшла ти за царину,
З хреста ніби знята.
Старці тебе цураються,
Мов тії прокази.

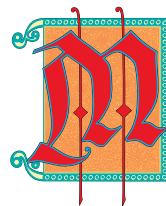
А воно таке маленьке,
Воно ще й не лазить.
І коли-то воно буде
Тратись і промовить
Слово мамо. Велике,
Найкращеє слово!
Ти зрадієш; і розкажеш
Дитині правдиво
Про панига лукавого,
І будеш щаслива.
Та не довго. Бо не дійде
До зросту дитина,
Піде собі сліпця водить,
А тебе покине
Калікою на розпутьті,
Щоб собака дражнила,
Та ще й вилає. За те, баг,
Що на світ родила.
І за те ще, що так тяжко
Дитину любила.
І любитимеш, небого,
Поки не загинеш
Межи псами на морозі
Де-небудь під тинном.

*а Великдень на соломі
проти́в сонця діти
грались собі крашанками*

*Та й стали хвалитись
Обновами. Тому к святкам
З лиштвою пошили
Сорогегку. А тій стьожку,
Тій стрігку кутили.
Кому шапогку смушеву,
Чобітки шкапові,
Кому свитку. Одна тільки
Сидить без обнови
Сирітогка, ругенята
Сховавши в рукава.
— Мені мати купувала.
— Мені батько справив.
— А мені хрещена мати
Листву вишивала.
— А я в попа обідала. —
Сирітка сказала.*

*ов за подушне, оступили
оце мене на тужині
нудьга і осінь. Боже милий,*

*Де ж заховатися мені?
Що діяти? Уже й гуляю
По цім Аралу, і пишу.
Віршую нищегком, грішу.
Бог зна колишній слугаї
В душі своїй перебираю
Та списую; щоб та пегаль
Не перлася, як той москаль,
В самотню душу. Лютий злодій
Впирається-таки, та й годі.*

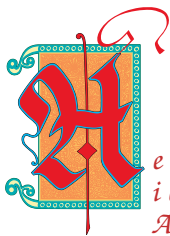

Тарас ШЕВЧЕНКО
Місячна ніч на Кос-Аралі. 1848

П. С.

*е жаль на злого, коло його
і слава сторожем стоїть.
А жаль на доброго такого,
Що й славу вміє одурить.*

*І досі нудно, як згадаю
Тотигескый с гасами дом;
Село обідране кругом;
І шапожку мужик знімає,
Як флаг побазить. Знажить, пан
У себе з пригетом гуляють.
Оцей годований кабан!
Оце ледащо. Щирий пан,
Потомок гетьмана дурного,
І презавзятий патріот;
Та й християнин ще до того.
У Київ їздить всякий год,
У світі ходить меж панами,
І п'є горілку з мужиками,
І вольнодумствує в шинку.*

*Отут він ввесь, хоч надрюкуй.
Та ще в селі своїм дівчаток
Перебирає. Та спроста
Таки своїх байстряг з десяток
У год піддержить до хреста.
Та й тільки ж то. Кругом паскуда!
ому ж його не так зовуть?
Чому не топчуть!! Люде, люде!
За шмат гнилої ковбаси
У вас хоч матір попроси,
Що оддасте. Не жаль на його,
На п'яного Петра кривого.
А жаль великий на людей,
На тих юродивих дітей!*

Т. З.

*емає гірше, як в неволі
про волю згадувать. А я
про тебе, воленько моя,
оце нагадую. Ніколи*

*Ти не здавалася мені
Такою гарно-молодою
[1] прехорошою такою,
Так, як тепер на гужині,
Та ще й в неволі. Доле! Доле!
Моя ти співана воле!
Хоч глянь на мене з-за Дніпра,
Хоч усміхнися з-за . . .*

*І ти, моя єдина,
Встаєш із-за моря,
З-за туману, слухняная
Рожевая зоре!
І ти, моя єдина,
Ведеш за собою*

*Літа мої молодії,
І передо мною
Ніби море заступають
Широкої села
З вишневіми садочками
І люде веселі.
І ті люде, і село те,
Де колись, мов брата,
Привітали мене. Мати!
Старесенька мати!
Чи збираються ще й досі
Веселії гості
Погуляти у старої,
Погуляти просто,
По-давньому, по-старому,*

Од світу до світу?
А ви, мої молодії
Чорнявії діти,
Веселії дівчаточка,
І досі в старій
Танцюєте? А ти, доле!
А ти, мій покою!
Моє свято горнобриве,
І досі меж ними
Тишо, пишно похорожаєш?
І тими огима,
Аж горними — голубими,
І досі чаруєш
Людські душі? Чи ще й досі
Дивуються всує
На стан гнугий? Свято моє!

Єдине свято!
Як оступлять тебе, доле,
Діточки-дівгата
Ї защебегуть по своєму
Доброму звигаю,
Може, й мене ненароком
Діточки згадають.
Може, яка і про мене
Скаже яке лихо.
Усміхнися, моє серце,
Ти хесенько-тихо,
Щоб ніхто і не побачив...
Та й більше нічого.
А я, доленько, в неволі
Помолюся Богу.

Акби зострілися ми знову,
чи ти злякалася б, чи ні?
Як же ти хесе ти слово

Тойді б промовила мені?
Ніякого. І не пізнала б.
А може б, потім нагадала,
Сказавши: снилося дурний.
А я зрадів би, моє диво!
Моя ти доле горнобрива!
Якби побачив, нагадав
Веселеє та молодеє
Колишне лишенько лихее.
Я зарідав би, зарідав!
І помоливсь, що не правдивим,
А сном лукавим розійшлось,
Слізьми-водою розлилось
Колишнее святее диво!

ПРОРОК

*Ненаге праведних дітей,
Господь, любя отих людей,
послав на землю їм пророка —*

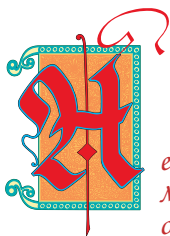
*Свою любов благовістить!
Святую правду возвістить!
Ненаге наш Дніпро широкий,
Слова його лились, текли
І в серце падали глибоко!
Огнем невидимим пекли
Замерзли душі. Полюбили
Того пророка, скрізь ходили
За ним і сльози, знай, лили
Навчені люди. І лукаві!
Господнюю святую славу*

*Розтмили... І тужим богам
Пожерли жертву! Омерзались!
І мужа свята... горе вам!
На стогнах каменем побили.
І праведно Господь великий,
Мов на звірей тих лютих, диких,
Жайдани повелів кувать,
Глибокі тюрми покопать.
І, роде лютий і жестокий!
Вомісто кроткого пророка...
Царя вам повелів надать!*

*небо невмите, і заспані хвили;
і понад берегом геть-геть,
ненаге п'яний, очерет*

*Без вітру гнеться. Боже милий!
Чи довго буде ще мені
В оцій незамкнутій тюрмі,
Понад оцим нікчемним морем
Нудити світом? Не говорить,
Мовчить і гнеться, мов жива,
В степу пожовклая трава;
Не хоче правдоньки сказать,
А більше ні в кого спитать.*

*е для людей, тієї слави,
мерезгані та кугеряві
оці вірші віршую я.
для себе, братія моя!*

*Мені легшає в неволі,
Як я їх складаю,
З-за Дніпра мов далекого
Слова прилітають.
І стеляться на папері,
Плагуги, сміючись,
Мов ті діти. І радують
Одиноку душу
Убогую. Любо мені.
Любо мені з ними,
Мов батькові багатому
З дітками малими.
І радий я, і веселий,
І Бога благаю,*

*Щоб не приснав моїх діток
В далекому краю.
Нехай летять додомоньку
Легенькій діти
Та розкажуть, як то тяжко
Було їм на світі.
І в сім'ї веселій тиخо
Дітей привітають,
І сивою головою
Батько покиває.
Мати скаже: бодай тії
Діти не родились.
А дівчина подумає:
Я їх полюбила.*

*оло гаю в чистім полі,
на самій могилі,
дві тополи високої*

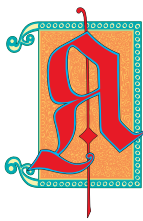
*Одна одну хилить.
І без вітру гойдаються,
Мов борються в полі.
Ото сестри-гарівниці —
Отії тополи.*

*Закохалися обидві
В одного Івана;
А Іван, козак звичайний,
Обох їх не ганив,
А лицявся то з тією,
То з другою любо...
Поки в яру увезері
Під зеленим дубом
Не зійшлися усі троє.
— Отак-то ти, қате!
Згнуцаєшся над сестрами... —
І пішли шукати
Прути-зілля, щоб Івана
Завтра отруїти.*

*Найшли зілля, накопали
І стали варити.
Заплакали, заридали...
А нема де дітись,
Треба варить. Наварили,
Йвана отруїли
Й поховали коло гаю
В полі на могилі.
І байдуже? Ні, не дуже.
Бо сестри ходили
Що день Божий вранці-рано
Плакать над Іваном,
Поки самі потруїлись
Тим зіллям поганим.
А Бог людям на науку
Поставив їх в полі
На могилі тополями.
І тії тополи
Над Іваном на могилі,
Коло того гаю,
І без вітру гойдаються,
І вітер гойдає.*

*Якби мені черевики,
то пішла б я на музики...
Горенько мое!*

*Черевиків немає,
Я музика грає! грає!
Жалю завдає!
Ой піду я боса полем,
Пошукаю свою долю...
Доленько моя!
Глянь на мене, горнобриву,
Моя доле неправдива...
Безталанна я!
Дівчаточка на музиках
У червоних черевиках...
Я світом нужу.
Без розкоші, без любові
Зношу свої горні брови,
У наймах зношу!*

*багата я,
і вродлива я,*

*Та не маю собі пари,
Безталанна я.
Тяжко, тяжко в світі жить
І нікого не любить,
Аksamитові жупани
Одинокій носить.
Полюбила б я,
Одружилась би я
З горнобривим сиротою,
Та не воля моя!
Батько, мати не сплять,
На сторожі стоять,
Не пускають саму мене
У садочок гулять.
Я хоч пустяць, то з ним,
З препоганим старим,
З моїм нелюбом багатим,
З моїм ворогом злим!*

*олюбилася я,
одружилася я*

*З безталанним сиротою —
Така доля моя!*

*Люде гордії, злі
Розрізнили, взяли
Та повезли до прийому —
Оддали в москалі!*

*І москвоквою я,
Одинокою я
Старіюся в гуржій хаті —
Така доля моя!*

*ородила мене мати
у високих у палатах,
шовком повила.*

*У золоті, в аksamиті,
Мов та квіточка укрита,
Росла я, росла.*

*І виросла я на диво
Короока, горнобрива,
Білолицая.*

*Убогого полюбила,
Мати заміж не пустила,
Осталася я*

*У високих у палатах
Увесь вік свій дівувати,
Недоля моя.*

*Як билина при долині,
В одинокій самотині
Старіюся я.*

*На світ Божий не дивлюся,
Ні до кого не горнуса...
А матір стару...*

*Прости мене, моя мати!
Буду тебе проклинати,
Поки не умру.*

*о улиці вітер віє
та сніг замітає.
По улиці попідтинню*

*Вдова шкандибає
Під дзвіницю, сердешная,
Руки простягати
До тих самих, до багатих,
Що сина в салдати
Позаторік заголили.
А думала жити...
Хоч на старість у невістці
В добрі одпогити.
Не довелось. Виблагала
Тую копійчину...
Та Прегистій поставила
Свігечку за сина.*

*акувала зозуленька
в зеленому гаї,
заплакала дівчинонька —*

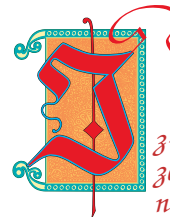
*Дружини немає.
А дівчи молодії
Веселії літа,
Як квіточки за водою,
Пливуть з цього світа.*

*Вий сяду я під хатою,
на улицю гляну,
як-то тії дівчатогка*

*Без своєї Танни,
Без моєї Таннусеньки
У хрещика грають.
І граються невесело,
І не так співають
Дівчатогка. А моєї
Голубки немає.
У свекрухи десь воркує,
Мене виглядає.*

*З-за гаю сонце сходить,
за гай і заходить.
по долині увечері*

*Козак смутний ходить.
Ходить він годину,
Ходить він і другу.
Не виходить горнобрива
Із темного лугу,
Не виходить зрадливая...
А з яру та з лісу
З собаками та псарями
Іде пан гульвіса.
Цькують його собаками,
Крутять назад руки
І завдають козакові
Смертельніє муки;
У льох його, молодого,
Той пан замикає...
А дівчину покриткою
По світу пускає.*

*й люлі, люлі, моя дитино,
вдень і вночі.
Підеш, мій сину, по Україні,
нас кленуги.*

*Сину мій, сину, не клени тата,
Не пом'яни.
Мене, прокляту, я твоя мати,
Мене клени.
Мене не стане, не йди меж люди,
Йди ти в гай,
Гай не спитає й багить не буде,
Там і гуляй.
Найдеш у гаї тую калину,
То й пригорнись,
Бо я любила, моя дитино,
Її колись.
Як підеш в села, у тії хати,
То не журиь.
Я як побачиш з дітками матір,
То не дивись.*

*уман, туман долиною,
добре жити з родиною.
А ще лугше за горою*

*З дружиною молодю.
Ой піду я темним гаєм,
Дружиньки пошукаю.
Де ти? Де ти, озовися!
Прийди, серце, пригорнися.
Нумо, серце, лицятися
Та поїдем вінчатися,
Щоб не знали батько й мати,
Де ми будем ногувати.
Одружилась, заховалась,
Бодай була не кохалась.
Легше було б самій жити,
Як з тобою в світі битись.*

*широкую долину,
і високою могилу,
і вегернюю годину,*

*І що снилось-говорилось
Не забуду я.*

*Та що з того? Не побрались,
Розійшлися, мов не знались.
А тим часом дорогії
Літа тії молодії
Марне пронеслись.*

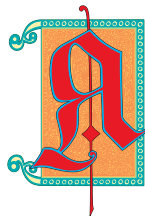
*Помарніли ми обоє —
Я в неволі, ти вдовою,
Не живем, а тільки ходим
Та згадуєм тії годи,
Як жили қолись.*

*авгороді коло броду
барвінок не сходить.*

*Чомусь дівчина до броду
По воду не ходить.
Навгороді коло тину
Соҳне на тигині
Хміль зелений, не виходить
Дівчина з хатини.
Навгороді коло броду
Верба похилилась.
Зажурилась горнобрива,
Тяжко зажурилась.
Плаче, плаче та ридає,
Як рибонька б'ється...
А над нею, молодою,
Поганець сміється.*

*кби мені, мамо, намисто,
то пішла б завтра
на місто,*

*Я на місті, мамо, на місті
Грає, мамо, музика троїста.
Я дівгата з парубками
Лицяються. Мамо! Мамо!
Безталанна я!*

*Ой піду я Богу помолюся,
Та піду я у найми наймуся,
Та куплю я, мамо, черевики,
Та найму я троїсті музики.
Нехай люде не здивують,
Як я, мамо, потанцюю.
Доленько моя!*

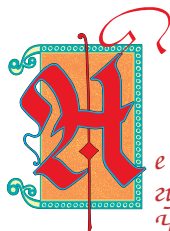
*Не дай мені вік дівувати,
Хоси мої плести-заплітати,
Бровенята дома зносити,
В самотині віку дожити.
А поки я заробляю,
Чорні брови полиняють.
Безталанна я!*

*топтала стежечку
через яр,
через гору, серденько,
на базар.*

*Продавала бублики
Козакам,
Вторговала, серденько,
П'ятака.
Я два шаги, два шаги
Пропила,
За копійку дудника
Найняла.
Заграй мені, дуднику,
На дуду,
Нехай своє лишенько
Забуду.
Отака я дівчина,
Така я!
Сватай мене, серденько,
Вийду я.*

В е вернувся із походу
гусарин- москаль.
Чого ж мені його шкода,

Чого його жаль?
Що на йому жупан куций,
Що гусарин горноусий,
Що Машою звав?
Ні, не того мені шкода;
А марніє моя врода,
Люде не беруть.
А на улиці дівгата
Насміхаються, прокляті,
Гусаркою звуть.

В и умер старий батько
і старенькая мати,
та нема кому щирої

Тії радоньки дати.
Що мені на світі,
Сироті, робити?
Чи йти в люде жити,
Чи дома журитись?
Ой піду я в гай зелений,
Посажу я руту.
Якщо зійде моя рута,
Остануся тута,
Прийде милий в мою хату
Хазяїнувати.
А як же ні, то я піду
Доленьку шукати. —
Посходила тая рута,
В гай зеленіє.
А дівгина-сиротина
У наймах марніє.

ШВАЧКА

*й не п'ється горілогка,
не п'ються й меди.*

*Не будете шинкувати,
Прокляті жиди.
Ой не п'ється тее пиво,
А я буду пить.
Не дам же я вражим ляхам
В Україні жить.
Ходім, батьки-отамани,
У Фастов в неділю
Та надінем вражим ляхам
Кошуленьку білу.
Ні, не білу, а гервону...
Ходім погуляєм
Та в пригоді свого батька
Старого згадаєм,
Полковника фастовського*

*Славного Семена.
Ходім, брати: не згинете,
Хлопці, коло мене».*

*В Переп'яті гайдамаки
нишком ногували.
До схід сонця у Фастові
Хлоп'ята гуляли.
Прийди з того Межигір'я,
Наш славний Палію,
Подивися, що той Швачка
У Фастові діє!
Добре діє! У Фастові,
У славному місті,
Прокотилось ляхів, жидів
Не сто і не двісті,*

*А тисягі. А майдани
Жров погервонила.
А оранди з қостьолами,
Мов світки, згоріли.
В самім замку невеличку
Церқовку святую
Не спалено. Отам Швачка
Співа «Алілуя».
Хвалить Господа, веселий,
І каже сідлати
Қоня свого вороного;
Має погуляти
У Бихові, славнім місті,
З Левгенқом укуні,
Потоптати жидівського
Й шляхетського трупу.*

*й того ти погорніло,
зелене поле?*

*— Погорніло я од крові
За вольную волю.
Круг містечка Берестечка
На готири милі
Мене славні запорожці
Своїм трупом вкрили.
Та ще мене гайворони
Укрили з тівногі...
Клюють огі козацькії,
А трупу не хотуть.
Погорніло я, зелене,
Та за вашу волю...
Я знов буду зеленіти,
А ви вже ніколи
Не вернетесь на волю,
Будете орати
Мене стиґа та орюги
Долю проклинати.*

Анатолій КУЩ
Пам'ятник полеглим
під Берестечком. 1991

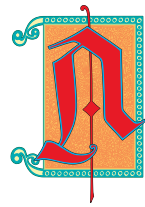

1850

ТАРАС ШЕВЧЕНКО
Могила батира Раїма посеред уріплення Раїм. 1848.
Могилу знищено у 1852 за наказом полковника

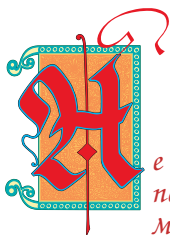
*ігу в неволі дні і ноги
і лік забуваю:*

*О Господи, як-то тяжко
Тії дні минають.
А літа пливуть за ними,
Пливуть собі стиха,
Забирають за собою
І добро і лих.
Забирають, не вертають
Ніколи нічого,
І не благай, бо пропаде
Молитва за Богом.*

*Каламутними болотами,
Меж бур'янами, за годами
Три года сумно протекли.
Багато дегого взяли
З моєї темної комори
І в море нишком однесли.*

*І нишком проковтнуло море
Мое не золото-серебро —
Мої літа, мое добро,
Мою нудьгу, мої пегалі,
Тії незримії скрижалі,
Незримим писані пером.*

*Нехай гнилыми болотами
Плежуть собі меж бур'янами
Літа невольничі. А я!
Такая заповідь моя!
Посижу трошки, погуляю,
На степ, на море подивлюсь,
Згадаю дещо, заспіваю
Та й знов мерезжать захожусь
Дрібненько книжечку. Фушаю.*

*Ж*е молилася за мене,
поклони не клала
моя мати; а так собі
мене повивала,

*Співаючи. — Нехай росте
Тя здорове буде! —
І виріс я, хвалить Бога,
Тя не виліз в люде.
Лугше було б не родити
Або утопити,
Як мав би я у неволі
Тюспода гнівити.*

*А я так мало, небагато
Благав у Бога, тільки хату,
Одну хатиночку в гаю,
Тя дві тополі коло неї,
Тя безталанну мою,
Мою Оксаночку; щоб з нею
Удвох дивитися з гори
На Дніпр широкий, на яри,
Тя на лани золотополі,*

*Тя на високій могилі;
Дивитись, думати, гадать,
Хולי-то їх понасипали?
Хого там люде поховали?
І вдвох тихенько заспівать
Тю думу сумну, днедавну,
Про лицаря того гетьмана,
Що на огні ляхи спекди.
А потім би з гори зійшли;
Понад Дніпром у темнім гаї
Гуляли б, поки не смеркає,
Поки мир Божий не засне,
Поки з вечернею зорькою
Не зійде місяць над горою,
Тюман на лан не прожене.
Ми б подивились, помолились
І розмовляючи пішли б
Вечеряти в свою хатину.*

*Даєш ти, Господи єдиний,
Сади панам в Твоім раю,
Даєш високій палати.
Лани ж неситії, пузаті,
На рай Твій, Господи, плюють
І нам дивитись не дають
З убогої малої хати.*

*А тільки хаточку в тім раї
Благав, і досі ще благаю,
Щоб хоч умерти на Дніпрі,
Хоч на малесенькій горі.*

ПЕТРУСЬ

Поєма

Василь ТРОПІНІН
Хлопчик з солілкою
(деталь). 1823

*ули на хуторі пани,
і пан, і пані небагаті.*

*І догечка у їх росла,
Уже гимала піднялась.
І генерал її посвтавав,
Бо страх хорошая була,
А генерал був страх багатий.
От і талан Господь послав
На вбогий хутір, ублагали
Царя Небесного! Взяли
Її гарненько одягли
Та у неділю й повінчали,
І генеральшею назвали,
І цугом в Київ повезли.*

*Було на хуторі погане
Мале байстря, свиней пасло,
Петрусем звалось; на придане
Воно за панною пішло
У генеральськее село
Свиней же пасти, безталанне.*

*За балом бал у генерала,
За генеральшею гимала
Орда панів і панигів,
І генеральша уногі
Тишенько плакать собі стала.
«Занапастила мене мати.
Зов'яне марне у палатах
Краса і молодість моя».
«Ши, душко, плагеш?»*

— «Хто се, я?»

*Ні, я не плачу...» — «Знаєш, Маню,
У городі тепер армяни,
Купи собі, мамуню, шаль».
«Мені не треба тії шалі».
«Не завдавай же серцю жалю!
Купи, голубко! Не печаль
Мого ти серця! А весною
В Париж поїдемо з тобою,
Або поїдемо в село,
Як схочеш, серце».*

*Тишо, тишо
Зима минала, кралось лихо*

*Та в самім серці й уляглось
У генеральші молодой.
Поїхали в село весною,
В селі банкету загули,
А генеральша плаге, плаге,
А генерал того не багить,
А всі вже бажили в селі.*

*З нудьги із двору погуляти
Яқось, задумавшись, пішла,
Та аж за царину зайшла
Та й багить, що пасе ягнята
Мале хлоп'ятокко в стерні.
«О горе, горенько мені!
Що я робитиму на світі?
Се ти, Петрусю?» — «Ажеж я».
«Ходім до мене, будем жити,
Яқ там на хуторі қолись
Жили, жили». — Та й похилилась,
Огей не зводяги, дивилась
На Петрусю. Одним-одна
І виростала, й діувала,
І за старого генерала
Занапастили, продали!
І вкупі гроші пропили...
І тяжко, тяжко заридала.*

*«Ходімо, серце, погулять!
Ходім, Петрусю, в сад, в палати».
«А хто ж тут буде доглядать,
Хто попасе мої ягнята?»
«Нехай хто хоче!» — Її повела
Їого в палати. А в палатах
Пригепурила, одягла,
А потім в школу оддала,
І любо їй. Нехай радіє,
Поқи надія серце греє,
Поқи росте з того зерна
Або куқіль, або пшениця.
Бо ми не знаєм, що твориться
У Їого там. А Він хоч зна,
Та нам не скаже. Яқби знала
Матуся горенько твое,
Чи оддала б за генерала
Дитя єдинее своє?
Не оддала б... А втім, не знаю...
Бо всякі матері бувають.*

*Минають дні собі поволі,
Петрусь до школи та із школи
З книжками ходить та росте.
Сама аж ніби молодіє,
І генерал собі радіє,*

Що діло, багите, святе
Удвох таки вони зробили.

Петра на волю одпустили,
Зимою в Київ одвезли,
І там у школу оддали,
І там гимало поповгили.
Вернувся з Києва Петрусь
Уже Петром і панигем,
І кугері аж по плече,
І висипався горний ус,
І ще... Та се ще не втеге,
Розкажем іноді колись
Про те, що снилося Петрові.
А генеральші горнобровій
Що тепер снилося? Шо ми
Оце й розкажемо.
Перед іконою Прегистой
Торить лампада уночі.
Поклони тяжкїї б'юзи,
Ридала, билася... негистую
Огненную сльозу лила.
Вона благала Пресвятую,
Щоб та ї... щоб та спасла,
Щоб одурить їй не дала
Пренепорожня! І всує.

Молитва їй не помогла.
Вона, сердешна, одуріла,
Вона, небога, полюбила
Свого Петруся. Тяжко їй!
Душі негрішній, молодій!
Та що ж робить? Нестало сили,
Сердега разом одуріла.
Та й як його одній святій
Прожити літа молодії?
Вони ж не вернуться! Як хоч,
А лихо, кажуть, перескож,
А то задавить. Генеральша
Не перескожила, бо їй
Хотілось жити, молодій!
Хотілося б... Густенька каша,
Та каша, багте, та не наша,
А наш несолений куліш —
Як знаєш, так його і їж.

Петрусю! Друже мій єдиний!
Мое ти серце! мій ти сину!
Рятуй мене, рятуй! рятуй!
О Матер Божая! розкуй
Мою ти душу!» — І ридала,
І батька й матір проклинала,
І все на світі. А Петрусь,

Її єдина дитина,
Туляв собі пренеповинний
В саду та арію якусь
Музикав стиха. Більш нікого
Петрусь не багив. А небога
Сама не знає, що робить.
І що їй діяти з собою?
Або схватись під водою,
Або, принамені, розбить
О стіну голову...
«Поїду в Київ, помолюся.
Молитва, може, прожене
Диявола... О! мій Петрусю!
Молитва не спасе мене,
А у Дніпрові утоплюся!»

Моліте Господа, дівчата,
Моліте Господа, щоб мати
І вас отак не завдала
За генерала, за палати
І вас отак не продала.
Любітесь, дітожки, весною.
На світі є кого любить
І без користі. Молодою,
Пренепорожною, святою
В малій хатині буде жити

Любов та чистая. І буде
Святий покій ваш стерегти
І в домовині. Що ж то буде
З превосходительною? Що ти
Тепер робитимеш з собою,
З своєю Божою красою?
Хто стерегтиме твій покій,
Украдений твоім Петрусем?
Хіба архістратиг? Та й той
Не встереже тепер. Боюся,
І вимовить боюсь тепер
Твоє грядущее...

У Київ їздила, молилась,
Аж у Погаєві була.
Чудовная не помогла,
Не помогла святая сила.
А ти аж плакала, молилась —
Та й занехаяла. Везла
Назад гадюку в серці люту
Та трошкци в пляшегци отрути.

Не їла три дні й не пила,
Вернувшись з прощі. І три ноги
Не спала; впали қарі огі,
Засохли губи; і вногі

Щось, ходя, шепче, сміючись.
Аж тиждень так собі нудила,
А потім трути розвела
І генерала напоїла
Та й спать, упоравшись, лягла.
«Мепер старого похваю,
А молодого привітаю,
Та й буду жить собі та жить,
Петруся-серденько любить», —
Подумала ти то сказала.
Хотіла спать, але не спала.
І ждала світу, і дожити
До світу Божого боялась.

І задзвонили вранці-рано
По генераловій душі;
Заговорили щось погане,
До генерала ідуги
Прощатись, люде. Аж гуде,
З усіх усюд народу йде,
Та щось шепочуть про отруту
І судових ненаге ждуть,
І разом стихли на минуту.
Прийшли; ножі беруть,

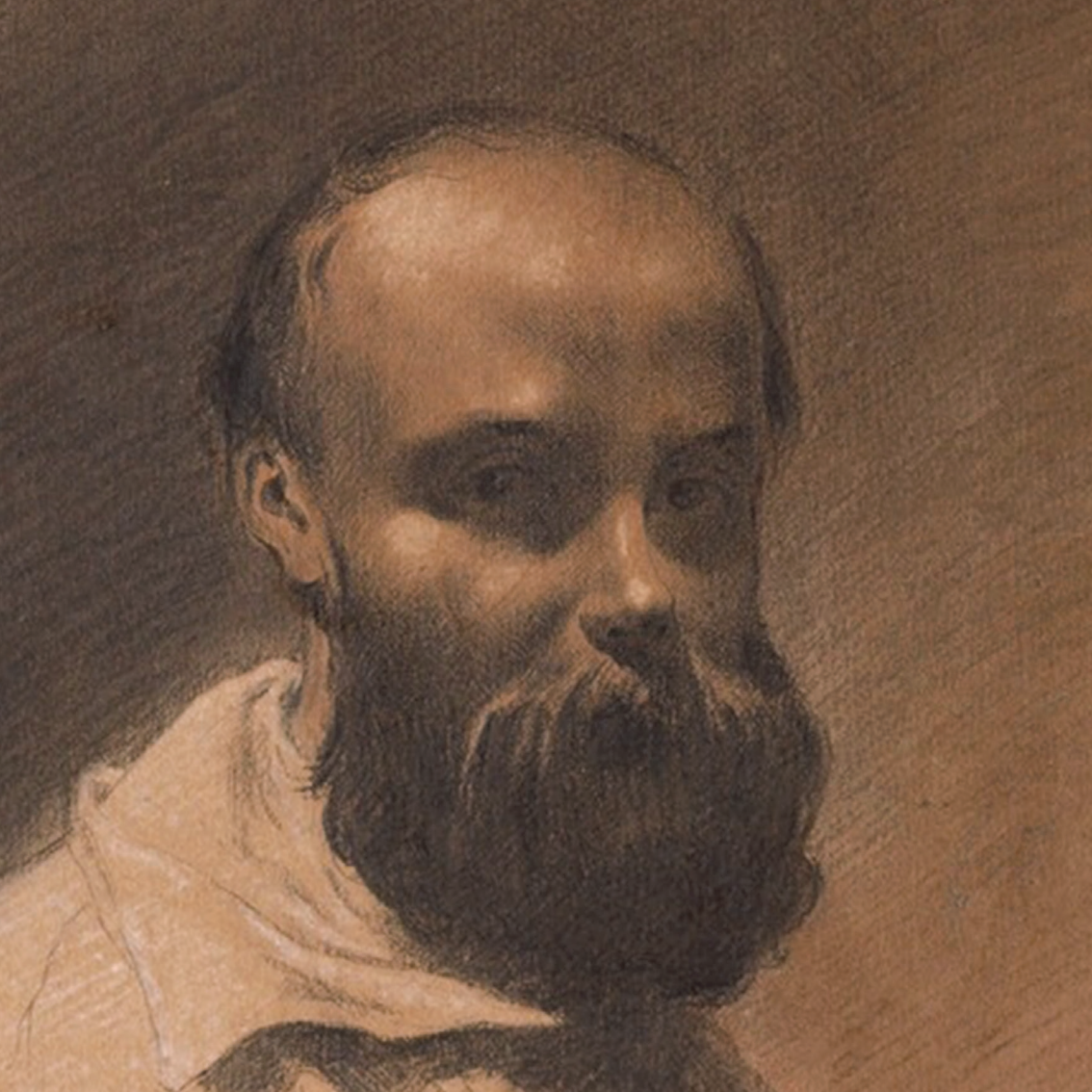
І генерала розгиняють,
І яд находять в животі.
Тромада глухо присягає.
Заприсягла. Питає суд:
«Мепер скажіть, християни,
Хто отруїв його?» Тудуть,
Мов стиха дзвони. «Пані! Пані!» —
Тромада зигно загула.

Тойді на санох вихоржає
І до громади промовляє
Петрусь. І каже: «Я зробив,
А генерала отруїв,
А ви не знаєте нічого!» —
Взяли Петруся молодого
Та в город в пугах одвезли.

Його недовго мордували
В тюрмі, в суді, а в добрий час
В кайдани добре закували,
Переголили про запас;
Перехрестивсь, отак убраний,
І поволік Петрусь кайдани
Аж у Сибір ...

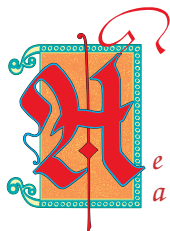

ОРЕНБУРЗЬКА КНИЖКА

*Поезії 1847–1850 рр.,
що не ввійшли до рукописної
«Більшої книжки»*

Тарас ШЕВЧЕНКО
Автопортрет. 1851

*е спалося,
а ніз, як море.*

*(Хоч діялось не восени,
так у неволі.) До стіни
Не заговориш ні про горе,
Ні про младенческіє сні.
Вергуся, світу дожидаю,
А за дверима про своє
Солдатське нежитіє
Два часовії розмовляють.*

1

*Така ухабиста собой,
И меньше белой не дарила.
А барин бедненькой тақой.
Меня-то, слышь, и подсмотрили,
Сvezли в Калугу и забрали.
Тақ вот те слугай-то кақой!*

2

*А я... аж страшно, як згадаю.
Я сам пішов у москалі;
Тақи ж у нашому селі
Назнав я дівчину... Вгащаю
І матір удову єднаю.
Тақ пан зақлятий не дає.
«Мала, — қаже, — нехай дождуся».
І, знай, вгащаю до Таннусі.
На той рік знову за своє;
Пішов я з матір'ю просити.
«Шкода, — қаже, — і не проси.
П'ятсот, — қаже, — коли даси,
Бери ҳоғ зараз...» Що робити!
Головқо бідна! Позигать?
Та ҳто тақу позигить силу?
Пішов я, брате, зароблять.*

*І де вже ноги не носили,
Поқи ті гроші заробив.
Я годів зо два проходив
По Чорноморії, по Дону...
І подарунків накупив
Найдорогіших.. От вертаюсь
В село до дівчини вногі —
Аж тільки матери на пегі,
Та й та, сердешна, умирає,
А хата пустқою гниє.
Я викресав огню, до неї...
Од неї пахне вже землею,
Уже й мене не пізнає!
Я до попа та до сусіди,
Привів попа, та не застав —
Вона вже вмерла. Нема й сліду
Моєї Танни. Я спитав
Тақи сусіду про Таннусю.
«Хіба ти й досі ще не знаєш?
Таннуса на Сибір пішла.
До панига, багиш, ходила,
Поқи дитину привела
Та у қриниці й затопила».
Ненаге згага запеқда.
Я ледве-ледве вийшов з хати,*

*Ще не світало. Я в палати
Пішов з ножем, не чув землі...
Аж панига вже одвезли
У школу в Київ. От як, брате!
Осталися і батьқо й матери,
А я пішов у москалі.
І досі страшно, як згадаю.
Хотів палати запалить
Або себе занапастить,
Та Бог помилував... Я знаєш,
Його до нас перевели
Із армії ти що?*

1

*Тақ что же,
Ну, вот теперь и приқоли.*

2

*Нехай собі. А Бог поможе,
І так забудеться қолись.*

*Вони ще довго говорили,
Я став перед світом дримать,
І панигі мені приснились
І не дали, погані, спать.*

№ №

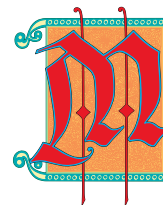

*сонце заходить, гори горніють,
пташечка тихне, поле німіє.
Радіють люде, що одпогинуть,*

*А я дивлюся... і серцем лину
В темний садожок на Україну.
Лину я, лину, думу гадаю,
І ніби серце одпогиває.
Чорніє поле, і гай, і гори,
На синє небо виходить зоря.
Ой зоре! зоре! — і сльози кануть.
Чи ти зійшла вже і на Україні?
Чи огі қарі тебе шукають
На небі синім? Чи забувають?
Қоли забули, бодай заснули,
Про мою доленьку щоб і не чули.*

№ №

*ені тринадцятий минало.
я пас ягнята за селом.
Чи то так сонечко сіяло,*

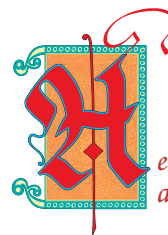
*Чи так мені того було?
Мені так любо, любо стало,
Ненаге в Бога.....
Уже проқликали до паю,
А я собі у бур'яні
Молюся Богу... І не знаю,
Чого маленькому мені
Тойді так приязно молилось,
Чого так весело було.
Господне небо, і село,
Ягня, здається, веселилось!
І сонце гріло, не пекло!*

Та недовго сонце гріло,
Недовго молилось ...
Запекло, почервоніло
І рай запалило.
Мов проқинувся, дивлюся:
Село погорніло,
Боже небо голубеє
І те помарніло.
Поглянув я на ягнята —
Не мої ягнята!
Обернувся я на хати —
Нема в мене хати!
Не дав мені Бог нічого!..
І хлинули сльози,
Тяжкі сльози!.. А дівчина
При самій дорозі
Недалеко қоло мене
Плосқінь вибирала,

Та й погула, що я плагу.
Прийшла, привітала,
Утирала мої сльози
І поцілувала...
Ненаге сонце засіяло,
Ненаге все на світі стало
Мое... лани, гаї, сади!..
І ми, жартуючи, погнали
Чужі ягнята до води.

Бридня!.. А й досі, як згадаю,
Що серце плаче та болить,
Чому Господь не дав дожити
Малого віку у тім раю.
Умер би, орюги на ниві,
Нічого б на світі не знав.
Не був би в світі юродивим.
Людей і [Бога] не проқляв!

е гріє сонце на гужині,
а дома надто вже пекло.

Мені невесело було
Й на нашій славній Україні.
Ніхто любив мене, вітав,
І я хилився ні до қого,
Блуқав собі, молився Богу
Та люте панство проқлинав.
І згадував літа лиқії,
Погані, давнії літа,
Тойді повісили Христа,
Й тепер не втік би син Марії!
Нігде невесело мені,
Та, мабуть, весело й не буде

І на Україні, добрі люде,
Отже тақи й на гужині.
Хотілося б... Та й то для того,
Щоб не робили мосқалі
Труни із дерева гужого
Або хоч криқотку землі
Із-за Дніпра мого святого
Святії вітри принесли,
Та й більш нічого. Тақ-то, люде,
Хотілося б. Та що й гадають...
Нащо вже й Бога турбовать,
Қоли по-нашому не буде.

СОН

*ори мої високої,
не так і високі,
як хороші, хорошії,*

*Блакитні здалека.
З Переяслава старого,
З Виблої могили,
Ще старішої... мов ті хмари,
Що за Дніпром сіли.*

*Іду я тихою ходою,
Дивлюсь — аж он передо мною
Неназе дива виринають,
Із хмари тихо виступають
Обрив високий, гай, байрак;
Хатки біленькі виглядають,
Мов діти в білих сорочках
У піжмурці в яру гуляють,
А долі сивий наш козак
Дніпро з лугами виграває.*

*А онде, онде за Дніпром
На пригорі, ніби капличка,
Козацька церква невеличка
Стоїть з похиленим хрестом.
Давно стоїть, виглядає
Запорожця з Лугу...*

*З Дніпром своїм розмовляє,
Розважає тугу.
Оболонками старими,
Мов мертвець огима
Зеленими, позирає
На світ з домовини.
Може, гаєш оновлення?
Не жди тії слави!
Твої люде окрадені,
А панам лукавим...
Нащо здалась козацькая
Великая слава?!..*

*І Трахтемиров геть горою
Негепурні свої хатки
Розкидав з долею лихою,
Мов п'яний старець торбинки.
А он старе Монастирище,
Колись козацьке село,
Чи те воно тойді було?..
Та все пішло царям на грище:
І Запорожжя, і село...
І монастир святий, скарбниця, —
Все, все неситі рознесли!..
А ви? ви, гори, оддали!..
Бодай ніколи не дивиться
На вас, проклятії! Ні, ні...
Не ви прокляті... а гетьмани,
Усобники, ляхи погані!..*

*Простіть, високої, мені!
Високої! і голубії!
Найкращі в світі! Найсвятії!
Простіть!.. Я Богу помолюсь...
Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого Бога,
За неї душу погублю!*

*Над Трахтемировим високо
На крузі, ніби сирота
Прийшла топитися... в глибокім,
В Дніпрі широкому... отак
Стоїть одним-одна хатина...
З хатини видно Україну
І всю Гетьманщину кругом.
Тід хатою дідусь сивенький
Сидить, а сонечко низенько
Уже спустилось над Дніпром.
Сидить, і дивиться, і дума,
А сльози капаять... «Гай-гай!.. —
Старий промовив. — Недоуми!
Занапали Божий рай!..
Гетьманщина!..» І думнеє
Чоло похмаріло ...
Мабуть, щось тяжке, тяжке
Вимовить хотілось.
Та не вимовив ...
. . . . .*

*«Блукав я по світу гимало,
Носив і світу і жупан...
Нащо вже лихо за Уралом
Отим киргизам, отже, й там,*

Єй же богу, лугше жити,
Ніж нам на Україні.
А може, тим, що киргизи
Ще не християни?..
Наробив ти, Христе, лиха!
А переінажив?!
Людей Божих?! Хотилися
І наші козагі
Дурні голови за правду,
За віру Христову,
Упивались і гужої
І своєї крові!..
А полугшали?.. Ба де то!
Ще гіршими стали,
Без ножа і автодафе
Людей закували
Та й мордують... Ой, ой, пани,
Пани-християне!..»
Затих мій сивий, битий тугою,
Поник старою буй-головою.
Вежерне сонечко гай золотило,
Дніпро і поле золотом крило,
Собор Мазепин сяє, біліє,
Батька Богдана могила мріє,
Київським шляхом верби похілі

Трибратні давні могили вкрили.
З Трубайлом Альта меж осокою
Зійшлись, з'єднались,
Мов брат з сестрою.
І все те, все те радує оці,
А серце плаче, глянуть не хоче!

Попрощалось ясне сонце
З горною землею,
Виступає круглий місяць
З сестрою зорею,
Виступають із -за хмари,
Хмари звеселили...
А старий мій подивився,
Сльози покотились...
«Молюсь тобі, Боже милий,
Господи великий!
Що не дав мені загинуть,
Небесний Владико.
Що дав мені добру силу
Пересилить горе
І привів мене, старого,
На сі святі гори
Одинокий вік дожити,
Тебе восхвалити,

І Твоєю красою
Серце веселити...
І поховать побитее
Трихами людськими
На горах оцих високих
І витать над ними...»
Утер сльози нехолодні,
Хоч не молодії...
І згадував літа свої
Давнії, благії...
Де, як, коли і що робилось?
Було що справді, а що снилось,
Які моря перепливав!..
І темний гайок зелененький,
І горнобривка молоденька,
І місяць з зорями сіяв,
І соловейко на калині
Що затихав, то щебетав,
Святого Бога вихваляв;
І все то, все то в Україні!..
І усміхнувся сивий дід...
Бо, може, нігде правди дить,

Було таке, що й женихались,
Та розійшлися, не побрались,
Покинула самого жить,
В хатині віку доживати!..
Старий мій знову зажуривсь,
Ходив довгенько коло хати,
А потім Богу помоливсь,
Пішов у хату ногувати.
А місяць хмарою повивсь.

Отакий-то на гужині
Сон мені приснився!
Ніби знову я на волю,
На світ народився.
Дай же, Боже, коли-небудь,
Хоч на старість, стати
На тих горах окрадених
У маленькій хаті.
Хога серце замугене,
Потогене горем,
Принести і положити
На Дніпрових горах.

Н. Н.

думи мої! О славо злая!
За тебе марно я в гужому краю
караюсь, мугуся... але не каюсь!..

Люблю, як щиру, вірну дружину,
Як безталанну свою Вкраїну!
Роби, що хочеш, з темним зо мною,
Тільки не кидай, в пекло з тобою
Пошкандибаю . . . . .
. . . . .

Ти привітала
Нерона лютого, Сарданапала,
Ірода, Кайна, Христа, Сократа,
О непотребная! Кесаря-ката
І грека доброго ти полюбила

Однаковісінько!.. Бо заплатили.
А я, убогий, що принесу я?
За що сірому ти поцілуєш?
За пісню-думу?.. Ой гаю, гаю,
Ї не такі, як я, дармо співають.
І гудно й нудно, як поміркую,
Що часто котяться голови буї
За тее диво! Мов пси, гризуться
Брати з братами,
й не схаменуться.
А тее диво, всіми кохане:
У шинку покритка, а люде п'яні!

Привикне, кажуть, собака
за возом бігти, то біжить
і за сannyaми.

о так і я тепер пишу,
папір тільки, горнило трагу...
А перш! Єй-богу, не брешу!

Згадаю що ти що набагу,
То так утну, що аж заплагу.
І ніби сам перелегу
Хоч на годину на Вкраїну,
На неї гляну, подивлюсь,
І, мов добро кому зроблю,
Так любо серце одпогине.
Якби сказать, що не люблю,
Що я Україну забуваю
Або лукавих проклиная
За те, що я тепер терплю,
Єй-богу, братія, прощаю
І милосердому молюсь,
Щоб ви лихим тим не згадали.
Хоч я вам кривди не робив,
Та все-таки меж вами жив,
То, може, децо і осталося.

*Бога за дверми
лежала сокира.*

*(А Бог тойді з Петром ходив
по світу та дива творив.)
А кайзак на хирю
Ша на тяжке лихо
Любенько та тихо
І вкрав ту сокиру.
Ша й потяг по дрова
В зелену діброву,
Древину вибравши та й цюк!
Як вирветься сокира з рук—
Пішла по лісу қосовиця.
Аж страх, аж жаль було дивиться.
Дуби і всякі дерева
Великолїтні, мов трава
В покоси стелеться, а з яру
Встає пожеар, і диму хмара
Святее сонце покрива,*

Тарас ШЕВЧЕНКО
Пожежа в степу. 1848

І стала тьма, і од Уралу
Та до Тингиза, до Аралу*
Кипіла в озерах вода,
Палають села, города,
Видають люди, виють звірі
І за Тоболом у Сибірі
В снігах ховаються. Сім літ
Соқира Божя ліс стинала
І пожарище не вгасало.
І мер за димом Божий світ

.....

На восьме літо у неділю,
Ненаге ляля в льолі білій,
Святее сонечко зійшло.
Пустиня циганом чорніла,
Де город був або село —
І головня уже не тліла,
І попіл вітром рознесло,
Билини навіть не осталося.
Тілько одним-одно хиталося
Зелене дерево в степу.

* до моря, до Аралу

*Червоні по пустині
Червона глина та пегина,
Бур'ян колючий та будяк,
Та інде тирса з осокою
В яру горніє під горою,
Та дикий інколи кайзак
Тихенько виїде на гору
на тім захілім верблюді.
Непевне діється тойді.
Мов степ до Бога заговорить.
Верблюд заплаге, і кайзак
Понурить голову і гляне
На степ і на Карабутақ*,
Сингичагаг** кайзак вспом'яне,
Тихенько спуститься з гори
І згине в глиняній пустині...*

* Невеличка річка

* Одно дерево

Тарас ШЕВЧЕНКО
Форт Кара-Бутақ. 1848

*Одним-єдине при долині
В степу край дороги
Стоїть дерево високе,
Покинуте Богом.
Покинуте сокирою,
Огнем непалиме,
Шепочеться з долиною
О давній годині.
І кайзаки не минають
Дерева святого.
На долину заїзжають,
Дивуються з його
І моляться, і жертвами
Дерево благають,
Щоб парости розпустило
У їх біднім краї.*

Тарас ШЕВЧЕНКО.
Джангис-агач. 1848

*обро, у кого є господа,
а в тій господі є сестра
чи мати добрая. Добра,*

*Добра такого таки зроду
У мене, правда, не було,
А так собі якось жилось.*

*... ..
І довелось қолись мені
В гужій далекій стороні
Заплакати, що немає роду,
Нема пристанища, господи!*

*... ..
Ми довго в морі пропадали,
Прийшли в Дар'ю, на якор стали.
З Ватаги письма принесли
І всі тихенько зачитали.
А ми з колегою лягли
Та щось таке розмовляли.
Я думав, де б того добра,
Письмо чи матір, взять на світі.
— А в тебе єсть? — Жена і діти,
І дом, і мати, і сестра!
А письма нема...*

... ..

*и то недоля та неволя,
чи то літа ті, летяги,
розбили душу? Чи ніколи*

*Ї не жив я з нею, живути
З людьми в паскуді, опаскудив
І душу чистую?.. А люде!
(Звигайне, люде, сміюгись)
Зовуть її і молодюю,
І непорожною, святою,
І ще якоюсь... Вороги!!
І люті! люті! ви ж украли,
В багно погане заховали
Алмаз мій чистий, дорогий,
Мою қолись святую душу!
Та й смієтесь. Нехристияне!
Чи не меж вами ж я, погані,
Так опоганивсь, що й не знать,
Чи й був я чистим қоли-небудь,*

*Бо ви мене з святого неба
Взяли меж себе — і писать
Погані вірші научили.
Ви тяжкий қамень положили
Посеред шляху... і розбили
О його... Бога боягись!
Моє малее, та убоге,
Та серце праведне қолись!
Тепер іду я без дороги,
Без шляху битого... а ви!
Дивуетесь, що спотикаюсь,
Що вас і долю проклинаю,
І плачу тяжко, і, як ви...
Душі убогої цураюсь,
Своєї грішної души!*

*убає, іноді старий
не знає сам, чого зрадіє,
ненале стане молодий,*

*І заспіває... як уміє.
І стане ясно перед ним
Надія ангелом святим,
І зоря, молодість його,
Витає весело над ним.
Що ж се зробилося з старим,
Чого зрадів оце? Того,
Що, багвите, старий подумав
Добро якесь комусь зробіть.
А що ж, як зробіть? Добре жити
Тому, чия душа і дума
Добро навчилася любить!
Не раз такому любо стане,
Не раз барвінком зацвіте.
Отак, буває, в темну яму
Святее сонечко загляне,
І в темній ямі, як на те,
Зелена травка поросте.*

*іба самому написати
таку посланіє до себе,*

*Та все догиста розказати,
Усе, що треба, що й не треба.
А то не діждешся його,
Того писанія святого,
Святої правди ні од кого.
Та й ждати не маю од кого.
Бо вже б, здавалося, пора:
Либонь, уже десяте літо,
Як людям дав я «Кобзаря»,
А їм ненале рот зашило,
Ніхто й не гавкне, не лайне,
Ненале й не було мене.
Не похвали собі, громадо!
Без неї, може, обійдусь,
А ради ждуть собі, поради!
Та, мабуть, в яму перейду
Із москалів, а не діждусь!*

*Мені, було, аж серце мліло,
Мій Боже милий! як хотілось,
Щоб хто-небудь мені сказав
Хоч слово мудре; щоб я знав,
Для кого я пишу? для чого?
За що я Вкраїну люблю?
Чи варт вона огня святого?..
Бо хоч зостаріюсь затого,
А ще не знаю, що роблю.
Пишу собі, щоб не міняти
Часа святого так на так,
Та іноді старий козак
Верзеться грішному, усатий,
З своєю волею мені
На горнім вороні-кони!
А більш нічого я не знаю,
Хоч я за це і пропадаю
Тепер в далекій стороні.*

Чи доля так оце зробила?
Чи мати Богоу не молилась,
Як понесла мене? Що я —
Ненаге лютая змія
Розтоптана в степу здихає,
Захода сонця дожидає.
Отак-то я тепер терплю
Та смерть із степу виглядаю,
А за що, ей-богу, не знаю!
А все-таки її люблю,
Мою Україну широку,

Хог я по їй і одинокий
(Бо, багте, пари не найшов)
Аж до погібелі дійшов.

Нічого, друже, не журися!
В дулевину себе закуй,
Тарненько Богоу помолися,
А на громаду хог наплюй!
Вона — капуста головоата.
А втім, як знаєш, пане-брате.
Не дурень, сам собі міркуй.

отово! Парус розпустили,
посунули по синій хвилі

Помеж кугою в Сирдар'ю
Байдару та барқас гималий.
Прощай, убогий Қосарале.
Нудьгу заклятую мою
Ти розважав-таки два літа.
Спасибі, друже; похвались,
Що люде і тебе знайшли
І знали, що з тебе зробити.
Прощай же, друже! Ні хвали,
Ані ганьби я не сплітаю
Твоїй пустині; в іншим қр[аю],
Не знаю, може, й нагадаю
Нудьгу қолишнюю қолись!

Оглаві... Чи по знаку
кому цей Оглав білохатий?
Троха лиш! Треба розказати,
щоб з жалю не зробить сміху.

Од Борисполя недалеко,
А буде так, як Борисполь,
І досі ще стоїть любенько
Рядок на вигоні тополь,
Ненаге з Оглава дівгата
Ватагу вийшли виглядати.
Та й стали. Буде вже давно —
Отут, бувало, із-за тину
Вилась квасоля по тигині,
І з оболонками вікно
В садожок літом одгинялось,
І хата, багите, була
За тином, сотникова хата.
А сотник був собі багатий,
Що в його, знаєте, росло
На Божій харгі за дитину
Чиєсь байстря. А може, й так

Узяв собі старий козак
Чию сирітку за дитину
Та й доглядає в затишку,
Як квітожку, тужу дожку.
А сина (сотник був жонатий,
Та жінка вмерла), сина дав
У бурсу в Київ обугатись,
А сам Настусю підживдав,
Таки годованку, щоб з нею
Собі зробитися ріднею.
Не сина з нею поеднать,
А забандюрилось старому
Самому в дурнях побувать.
А щоб не знать було нікому,
Що ще й не радився ні з ким.
А тільки сам собі гадає...

А жіночки... лихий їх знає!
Уже сміялися над ним!
Вони цю страву носом гують.

Сидить сотник на пригілку
Та думку гадає,
А Настуся по садожку
Пташкою літає.
Що посидить коло його,
Руку поцілує,
Що усами страшенними
Сивими пустує, —
Ну, звичайне, як дитина
Пестує старого.
А старому не до того,
Ішого якогось,
Триховного пестування
Старе тіло просить!..
І пальцями старий сотник
Настусині коси,
Мов дві гадини великі,
Докупи сплітає,
Що розплете та круг шиї
Пригі обмотає!..
А вона, моя голубка,
Нішого не знає.

Мов кошеня на пригіжку
З старим котом грає...

Сотник

Та одгепись, божевільна.
Дивись лишень, коси,
Мов русалка, розтріпала...
А чому ти й досі
Ніколи не вплетеш кісники
Оті, що тітка привезла?..

Настуся

Якби пустили на музики,
Що я б кісники заплела,
Наділа б жовті черевіки,
Червону б юпку одягла,
Заквітгала б барвінком коси...

Сотник

Стривай, стривай, простоволоса!
Дурненька, де б же ти взяла
Того барвінку заквітгатись?

Настуся

А коло тину! Там такий
Поріс зелений, та хрещатий,

*Та синій! Синій-голубий
Зацвів...*

Сотник

Не будеш дівувати.

Настуся

А що ж, умру хіба?

Сотник

*Ба ні,
А снилось восени мені,
Тойді, як щепи ми щепили...
Як приймуться... мені приснилось,
Як приймуться, то восени
Ти вийдеш заміж.*

Настуся

*Схаменись!!
І щепи ваші поламаю...*

Сотник

І як барвінок зацвіте...

Настуся

То я й барвінок позриваю.

Сотник

А од весілля не втегеш!

Настуся

Ба ні, втегу, та ще й заплагу.

(Плаче.)

Сотник

*Дурна ти, Насте, як я багу,
І посміяться не даси...
Хіба не багиш, я жартую.
Піди лиш скрипку принеси
Та з лиха гарно потанцюєш,
А я заграю...*

Настуся

Добре, тату.

(І веселенька шасть у хату.)

Сотник

*Ні, трохи треба подождать.
Воно б то так! Та от що, брате:
Літа не ждуть! літа летять,
А думка проклята марою
До серця так і прироста...*

*А ти вже й скрипку принесла?
Яку ж ми вгистимо з тобою?*

Настуся

*Е, ні, стривайте, цур не граць.
А то не буду й танцювати,
Поці барвінку не нарву
Та не зацвітгаюсь. Я зараз!*

Іде недалечко, рве барвінок, квітчається і співає. А сотник налагоджує скрипку.

Сотник

*Отже одна вже й увірвалась.
Стривай, і другу увірву...*

Настуся

(вертається завітчана, співаючи)

*«Якби мені крила, крила
Соколинні,
Полетіла б я за милим,
За дружиною.
Полетіла б у дїброву,
У зелений гай,
Полетіла б, горноброва,
За тихий Дунай».*

Тим часом, як вона співає, у садочок входить молодий хлопець в солом'яному брилі, в короткому синьому жупанку, в зелених шароварах, з торбиною за плечима і з нагаєм.

Петро

*З тим днем, що сьогодні!
Боже, помагай!*

Настуся

*Тату! тату! Петро! Петро!
Із Києва прийшов!*

Сотник

*А, видом видати, слихом слихати.
Чи по волі, чи по неволі?*

Петро

По волі, тату, та ще й богословом...

Сотник

Ов!

Настуся

Богословом?! Аж страшно!

Сотник

Дурна, того ти боїшся!

(Підходить до сина,
хрестить його і цілує.)

*Боже тебе благослови, моя дитино!
Настусю! Поведи його в покої та на-
годуї, бо він ще, може, й не обідав.*

Петро

Та таку й так,

(Іде в світлицю з Настусею.)

Сотник (сам)

*І даровав же мені Бог
Таке дитя, такого сина!
І богослов уже. Пригизна,
Пригизна мудрая.*

(Задумується.)

Чого?

*Чого я думаю? У попи,
А як не схаге, то на Сіг.
І там не згине вражий хлопець.
Іти лиш в хату... От ще ріг:
Заставить треба богослова,*

*Щоб дома байдикив не бив,
Щоб він, гуляючи, навгив
Настусю заповідь, щоб знову
Не довелось дяка наймать,
Як для покоїної. А знаю,
Без цього вже не повингає
Отець Хома... Літи сказать,
А то забуду...*

(Іде в хату.)

*Жить би, жить, хвалити Бога,
Крхатися в дітях,
Так же ні, самому треба
Себе одурити,
Оженитися старому
На такій дитині!
Схаменися, не женися,
І вона загине,
І сам сивим посмішищем
Будеш в своїй хаті,
Будеш сам оте весілля
Повік проклінати,
Будеш плакати, і нікому
Ліи сльози старегі
Буде втерти, не женися!
І гиз не до регі!*

*Дивися: рай кругом тебе
І діти, як квіти,
За що ж ти їх, молоденькі,
Думаєш убити?
Ні, старий мій тепуриться,
Аж бридко дивиться!
А Настуся з богословом
Заповіді вчитьсья.
Он дивиться: у садожок
Вийшли погуляти.
Удвох собі похоржають,
Мов ті голуб'ята.
А старого нема дома,
Що їм своя воля
Награтися. Дивітеся:
Там, коло тополі,
Стали собі та й дивляться
Одно на другого.
Отак ангели святії
Дивляться на Бога,
Як вони одно на друге.
І Петрусь питає:*

Петро

*Чом же ти оце, Настусю,
Справді не гитаєш?*

Настуся

*А хіба я школяр, чи що? Не хогу, та й
годі.*

Петро

*Хог одну невеличку заповідь сьогодні ви-
вчи, хоть п'яту.*

Настуся

І п'ятої, і шостої, ніякої не хогу.

Петро

*Що піп і не вінгатиме ніколи, як не
вмітимеш!*

Настуся

Байдуже, нехай собі не вінгає.

Петро

А зо мною?

Настуся

*І з тобою нехай собі... Е, ні, нехай по-
вінгає!..*

Петро
Па гитай же, а то...

Настуся
А то що ти зробиш?

Петро
Поцілую, ось побачиш!

Настуся
Хоч як хочеш цілуй собі, а я таки не
читатиму!

Петро (цілує її і промовляє)
Оце тобі раз! Оце тобі два!

(А сотник виглядає з-за тину
і входить в хату, не давши знаку.)

Настуся (пручається)
Тоді-бо вже, годі! Незабаром батько
прийде, треба справді читать.

Петро
А! тепер і читать!

Сотник (виходить з хати)

Діти, годі вже вам угиться. Чи не
час обідать?

(Петро і Настуся
мовчки ідуть яу хату.)

Сотник (сам)
Навгилась, нічого сказать!
Оце дитина! Ні, Настусю,
Я коло тебе захожуся
Тепер, лебедонько, не так!
Поки сто раз не поцілує,
Йй читать не хоче! А бурсақ!
Собагий сину, знаєш смақ.
Ось я тебе попомуштрую
Не так, як в бурсі!.. Помелом!
Щоб духу в хаті не було!
Великий світ наш, не загинеш!
Дивися, пся його лизина!
Оце-то так, що богослов!
У батька краде! Добре, свату!
Які-то стали люде злі!..
А що-то діється у хаті?
Там знову, знать, мої малі
Читають... Треба розігнати.

Отакі батьки на світі,
Уащо вони дітям?
На наругу перед Богом.
А шануйте, гтіте,
Поважайте його, діти,
Бо то батько сивий!
Батько мудрий! Добре отим
Сиротам щасливим,
Що не мають отих батьків,
То й не согрішають.

Настуся
(вибігає заплакана з хати)

Не дає і пообідать,
В Київ проганяє.
А Боже мій милостивий,
Що мені робити?
Помандрую!

(Дивиться в хату.)

Замірівся!
Ух! Який сердитий!
Па не вдарить... А я таки
У Київ з Петрусем
Помандрую, хоч що хочеш!
А не побоюся,

Серед ноги помандрую.
Я відьма злякає?!
Ні, не зляка.

(Загляда знову.)

Сердешенький!
Книжечки складає
У торбину і бриль бере,
Прощай, мое любе,
Мое серце!.. Увечері?..
За царину?.. Буду!
Ранше буду! Ось на, лови!

(Кидає через тин цвіток.)

Чуєш! Дождися ж!

(Виходить сотник.
Настуся співає.)

«Не ходи, не нуди, не залицяйся,
Не сватай, не піду, не сподивайся».

Сотник
А її байдуже! мов не знає!
Ненаге та сорока, скаже.
Настусю! Чом же ти не плачеш?
Аджеж Петруся вже немає.

Настуся
Дивітеся, яка пегаль!
То й плачте, коли жаль...

Сотник
Мені байдуже.

Настуся
А мені
Ще байдужіше, він не мій.
А я вже заповіді знаю
Усі до одної!

Сотник
Усі?

Настуся
Нехай хоч зараз сповідає
Отець Хома ваш голосний!

Сотник
А повингаємось в неділю?

Настуся
Авжеж! Тақ ми ще не говіли;
Яқ одговіємось — тойді.

Сотник (цілує її)
Моя голубко сизоқрила!
Моя ти ягідко!..

(Танцює і приговорює.)

«У горох
Вготирьох
Уногі ходила.
Уногі
Ходяги,
Намисто згубила».

Настуся
Та годі вам уже з тим намистом.
Ішли б швидше до отця Хоми та по-
радилися, от що!

Сотник
Правда, правда, моя квітоқко! Побі-
жу ж я швиденько, а ти тут, моя
любко, погуляй собі тихенько та за-
квітгайся. Та не жди мене, бо бути
має, що я остануся і на вегерню.

(Цілує її і йде)

Настуся
Добре, добре, не ждатиму.

Не ждатиму, не ждатиму,
У свитину вдягатимусь,
У намисто уберуся,
Доганятиму Петруся.

Обнімемось, поцілуємось, поберемося
за ругеньки та й підем удвох собі
аж у Київ. Треба заквітгатися, —
може, в останній раз, бо він казав,
що у Броварях і повингаємося.

(Квітчається і співає.)

«Ой піду я не берегом-лугом,
Зострінуся з несуженим другом.
Здоров, здоров, несужений друже!
Любилися ми з тобою дуже.
Любилися, та не побралися,
Тілько жалю серцю набралися».

Оце нагадала яку! Цур їй, яка погана!
Побіжу лиш швидше. Оставайтесь
здорові, мої високії тополи і хрещав-
тий мій барвіногку.

(Виходить.)

Іде додому уногі
П'яненкокий сотник, а йдуги
Собі веселий розмовляє:
— Нехай і наших люде знають!
Нехай і сивий, і горбатий,
А ми!.. хе! хе! а ми жонаті!
А ми!.. — Насилу вліз у хату
Та й ліг собі тихенько спати,
Щоб Настю, багте, не збудить
Та сорома не наробить.
Уже й «Достойно» оддзвонили,
Уже додому люде йдуть —
Не йде Настусенька, не гуть!
Насилу сотника збудили
Та розказали: так і так!
Перехрестився неборақ,
Коная найкращого сідлає
І скаже в Київ. В Броварях
Уже повингана гуляє
Його Настуся молода!
Вернувся сотник мій додому,
Три дні, три ноги не вставав,
Нікому й слова не сказав
І не пожалувався нікому.

· · · · ·
· · · · ·

*Шурбується, заробляє,
А того не знає,
Що на старість одуріє
І все занехатіть.
Отак тепер і з сотником
З дурним моїм сталось,
Возігнав дітей по світу,
А добро осталось,
Немає з ким поділити.
Довелось самому
Возкидати, розтогити,
І добра нікому
Не зробити ні на шеляг,
І притгею стати
Добрим людям, і охати
У холодній хаті
Під кожухом, і нікому
Хату затопити
І вимести... по смітнику
Ходити, нудити,
Поки пугає над стріхою
В вікно не завие,
А наймигця холодного*

*Шрупа не накріє
Кожушиною старою,
А ключ од комори
Із-за пояса украде...*

*Отаке-то горе
Із сотником оце сталось.
Не минуло году,
Як Настусеньки не стало,
А вже на городі
Не осталося нічого,
Свині та телята
Уже бродять... А барвінок!
Барвінок хрещатий!
Притоптаний, коло тину
Засихає, в'яне!
А сам сотник у кожусі,
Одутлий, поганий,
Коло клуні похожкає.
І стоги не вкриті,
І покої не мазані,
І сволок не митий,
І геляді нема дома,
Її худоби немає,
А наймигця задрипана,
Та й та помикає*

*Старим паном... Так і треба:
Не розганяй діток,
Сивий дурню! Недовго жив
На свій заробіток,
П'яний сотник, Ще минуло
Літо коло світа,
А восени на улиці
Сотника убито!
А може, вмер неборака,
Од шинқарки йдуги?
Байдуже кому питати.
Забрали й онугі
Добрі люди, а самого
Тарно поховали*

*У леваді. І хрестика
Над ним не вкопали.
Аж жаль його. Був багатий,
І рідня, і діти
Єсть у його, а нікому
Хрест постановити.
Умер сотник, і покої
Згнили, повалялись,
Все пропало, погинуло,
Тільки і остались,
Що тополі на вигоні
Стоять, мов дівгата
Вийшли з Оглава ватагу
З поля виглядати.*

аросли шляхи тернами
на твою країну,

Мабуть, я її навіки,
Навіки покинув.
Мабуть, мені не вернутись
Ніколи додому?
Мабуть, мені доведеться
Читати самому
Оці думи? Боже милий!
Тяжко мені жити!
Маю серце широкее —
Ні з ким поділити!
Не дав еси мені долі,
Молодої долі!
Не давав еси ніколи,
Ніколи! ніколи!
Не дав серця молодого
З тим серцем дівочим
Поєднати! — Минулися
Мої дні і ноги

Без радості, молодії!
Так собі минули
На гужині. Не найшлося
З ким серцем ділитись,
А тепер не маю навіть
З ким поговорити!..
Тяжко мені, Боже милий,
Носити самому
Оці думи. І не ділить
Ні з ким, і нікому
Не скажуть святого слова,
І душу убогу
Не радовать, і не қорить
Чоловіка злого.
І умерти!.. О Господи!
Дай мені хоч глянуть
На народ отой убитий,
На твою Україну!

уло, роблю що, ти гуляю,
ти Богу молюся,

Усе думаю про його
І чогось боюся.
Дурна була, молодая, —
Я все виглядала,
Чи не шле за рушниками...
І не сподівалась,
Що він мене, дурну, дуристь,
А серце боліло,
Ніби знало, що так буде,
Сказати не вміло.
А якби було сказало,
Що я б не любила,
Можє, була б до қриниці
У гай не ходила,
А то вранці і ввечері

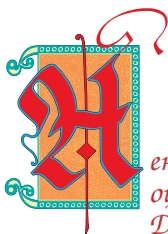
Ходила, гуляла...
Доходила, осталася,
Навіки осталася
Дівувати; тяжко мені
У матері в хаті
Старітисся. А своєї
Вже хати не мати!
А ще й досі, ти роблю що,
Чи то так гуляю,
Усе думаю про його,
І сама не знаю,
Чого думаю! Чого я
У той гай ходила?
І за що його так довго,
Так тяжко любила!

Ежен ДЕЛАКРУА
Овідій серед скіфів
(деталь). 1862

енаге цвяшок, в серце вбитий,
оцю Марину я ношу.
Давно б списать несамовиту,

Так що ж? Сказали б, що брешу,
Що на панів, багиш, сердитий,
Що все таке і пишу
Про їх собагії звигаї...
Сказали б просто — дурень лає
За те, що сам крєпак,
Неодукований сіряк,
Неправда! Єй-богу, не лаю.
Мені не жаль, що я не пан,
А жаль мені, і жаль великий
На просвітценних християн.
. . . . .
І звір того не зробить дикий,
Що ви, б'юги поклони,
З братами дієте... Закони
Катами писані за вас,
Що вам байдуже, в добрий час
У Київ їздите щороку
Ща сповідаєтесь, нівроку,
У схимника!..

Ща її те сказать,
Чого я турбуюсь?
Ані злого, ні доброго
Я вже не погую.
А як, кажу, хто не чує,
Що тому її байдуже.
Прилітай же з України,
Єдиний мій друже,
Моя думо прегистая,
Вірная дружино,
Ща розкажи, моя зоре,
Про тую Марину,
Як вона у пана злого
І за що страдала.
Ща нищєгком, щоб не гули
Або не дознались.
А то скажуть, що на шляху
Чинимо розбої,
Ща ще дальше запровторають.
Пропадем обоє . . . .

. . . . .
. . . . . Недавно це було.
Через село весілля йшло,
А пан з костьолу їхав,
Чи управитель, а не пан.
За вихлясами придан,
За зяком та за сміхом
Ніхто її не багив, як проїхав
Той управитель, лях ледагий.
А він так добре багив,
А надто молодую.
За що пак милує Господь
Лихую твар такую,
Як цей правитель?.. Другий год,
Як він з німецькими плугами
Забрався голій в цей куток,
А що тих бідних покритоқ
Пустив по світу з байстрюками,
Отже, її нікого! А жонатий
І має двоє дітоқок,
Як ангелятоқок,
Дивітесь, вийшла погуляти,
Мов крала, пані молодая
З двома маленькими дітьми.
Із кога пан мій вилізає
І посила за молодим.

А потім дітоқок вітає
І жінку, кралу молодую,
Аж тригі, бідную, цілує.
І, розмовляючи, пішли
Собі в покої... Незабаром
І молодого привели.
Назавтра в город одвезли
Ща її заголили в москалі!
Отак по нашому звигаю
Не думавши, конгають!
А молода? мабуть, без пари
Судилось Господом зносить
Красу і молодість... Мов чари,
Розсипалось та розлилось,
І знову в люде довелось
Проситись в найми? Ні, не знову:
Вона вже панна покойова,
Уже Марисею зовуть,
А не Мариною! Найпаге
Сердешній плакать не дають,
Вона ж сховається та її плаге.
Дурна, її шкода музика
Ща жаль святого сіряка,
А глянь лиш гарно кругом себе —
І раю кращого не треба,
Чого ти хочеш, забажай,

Всього дадуть, та ще й багато!
Не треба, кажеш, дайте хату!
Цього вже лугше й не благай,
Бо це... сама здорова знаєш...
Дивися, огирем яким
Сам пан круг тебе похоржає,
Уже ти добрим, ти лихим,
А будеш панською ріднею,
Хіба повісишся!.. За нею
Приходила мати
У пана просити.
Звелів не пускати,
А як прийде, бити —
Що тут їй робити?
Пішла, риданоги, в село,
Одним-одне дитя було
Та й те пропало . . . . .
Ненаге ворон той летязи
Про непогуду людям кряже,
Так я про сльози, та пегаль,
Та про байстрят отих ледагих,
Хоть і нікому їх не жаль,
Розказую та плачу.
Мені їх жаль!.. Мій Боже милий,

Даруй словам святу ю силу —
Людськеє серце пробивать,
Людськїї сльози проливать,
Щоб милость душу осінила,
Щоб спала тихая пегаль
На огі їх, щоб стало жаль
Моїх дівчаток, щоб навгились
Путями добрими ходить,
Святого Господа любить
І брата миловать...
Насилу
Прийшла додому, подивилась:
Цвіти за образом святим,
І на вікні стоять цвіти,
На стінах фарбами хрести,
Ненаге добрая картина,
Понамальовані... Марина!
І все Марина, все сама!
Тілько Мариночки нема.
І ледве-ледве вийшла з хати,
Пішла на гору, на прокляті
Палати глянуть, та й пішла
Аж до палат, під тином сіла
І ніг цілісіньку сиділа
Та плакала. Уже з села
Ватажники ватагу гнали,

А мати плакала, ридала.
Уже і сонечко зійшло,
Уже й зайшло, смеркати стало,
Не йде, сердешная, в село,
Сидить під тином; проганяли,
Уже й собаками цькували —
Не йде, та й годі . . . . .

А Марина в сукні білій,
Ненаге білиця,
Богу молиться та плаче,
Замкнута в світлиці.
Опріг пана, у світлицю
Ніхто не вступає,
Сам і їсти їй приносить,
І просить, благає,
Щоб на його подивилась,
Щоб утерла огі...
І дивитися не хоче,
І їсти не хоче.
Мордується лях поганий,
Не зна, що й погати.
А Марина в'яне, сохне
У білих палатах.
Уже й літо минулося,
Зима вже надворі,

А Марина сидить собі,
Уже й не говорить,
І не плаче... Отак її
Докнав, небогу,
Той правитель... а все-таки
Не вдіє нічого,
Хоч заріж її, та й годі,
Така вже вродилась.
Раз увезері зимою
Марина дивилась
На ліс горний, а з-за лісу
Червоний, діжою,
Місяць сходив... — І я қолись
Була молодую... —
Прошентала, задумалась,
Потім заснівала:
«Хата на помості,
Наїхали гости,
Возлітали коси
Та стріжки знімали,
А пан просить сала,
А горт їсти просить.
Гуси, гуси білі
В ірій полетіли,
А сірі на море!..»
. . . . .

Завили пси надворі,
Зареготалися псарі,
А пан гервоний, аж горить,
Іде в світлицю до Марини,
Як Кирик п'яний...
Ніби в хаті,
На холоді сердешна мати
Під тином знай собі сидить.
Стара ненаге одуріла.
Мороз лютує, аж скрипить,
Луна гервона побіліла,
І сторож боязно крижить,
Щоб злого пана не збудить.
Аж глядь — палати зайнялись.
Пожар! пожар! І де взялися
Ті люде в Бога?

Мов з землі
Родилися, і тут росли,
Ненаге хвили, напливали
Та на пожар той дивувались.
Та й диво там таке було!
Марина гола-наголо
Перед будинком танцювала
У парі з матір'ю! — і страх —
З ножем окровленим в руках
І приспівувала . . . . .

«Чи не це ж та кумася,
Що підтикалася!..
Як була я пані
В новому жупані,
Панигі лицялись,
Руку цілували!..»

До матері.
А ви до мене на весілля
З того світу прийшли?
Мені вже й косу розплели,
Та пан приїхав... Гиля! Гиля!
Чи то не гуси, то пани,
Дивися, в ірїї полетіли,
Агу! Гиля! До сатани.
До горта в гості! Чуєш! Чуєш!
Києві всі дзвони дзвонять.
Чи бажиш, он огонь горить,
а пан лежить собі, читає
і просить пити... А ти знаєш,
Що я зарізала його?..
Дивися, онде головню
Стоїть на қомині. Чого,
Чого ти дивишся на неї?
Це мати! мати! Не дивись!
А то з їси. Ось на, давись!

Дає дулі і співає.
«Полюбила москаля,
Та ще й зуби вискала!
Москалі! москалі!
Запасок навезли,
Панигі
Дукагів,
А поповигі з міста
Навезли намиста!..
Бий, дзвоне, бий,
Хмару розбий,
Нехай хмара
На татари,
А сонєтко на христьяне,
Бий, дзвоне, бий!»

Мати
Маринотко, ходімо спать!

Марина
Ходімо спать, бо завтра рано
До церкви підемо; поганий
Дивися, лізе цілувать.
Ось тобі, на!..

Мати
Ходімо спать.

До людей.
Хрещені люде, допоможіте!

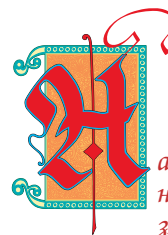
Марина
Беріть мене! Беріть, в'яжіте,
Ведіть до пана у світлицю!
А ти ти підеш подивиться,
Якою панною Марина
У пана взаперті сидить?
І в'яне, сохне, гине, гине
Твоя єдина дитина,
Твоя Мариночка ....

Співає.
«Ой гиля, гиля, сірїї гуси,
Гиля на Дунай.
Зав'язала головоньку,
Тепер сиди та думай».
І пташкам воля, в чистім полі
І пташкам весело літатъ.
А я зов'янула в неволі.

Плаче.

Хога б намисто було взять,
Оце б повісилась... От багиш,
Тепер і шкода... хог топись!
Чого ж ти, мамо моя, плагеш?
Не плаг, голубогко, дивись,
Це я, Мариногка твоя!
Дивися, горная змія
По снігу лізе... Утегу,
У ірії знову полегу,
Бо я зозулею вже стала...
Чи він у гості не приходив?
Убили, мабуть, на войні?
А знаєш, снилося мені:
Удень ненаге місяць сходив,
А ми гуляєм понад морем
Удвох собі; дивлюся, зорі
Попадали ненаге в воду,
Тілько осталася одна,
Одна-однісінька на небі;
А я, ненаге нависна,
В Дунаєві шукаю броду,

З байстрам розхристана бреду,
Сміються люде надо мною,
Зовуть покриткою, дурною,
І ти смієшся, а я плагу,
Ба ні, не плагу, реготує...
Дивися, як я полегу,
Бо я сова... — Та й замачала,
Ненаге крилами, руками
І пострибала через двір
У поле, вюги мов звір.
Пошкандибала стара мати
Свою Марину доганяти.
Пани до одного спеклись,
Ненаге добрі поросята,
Згоріли білії палати,
А люде тихо розійлились.
Марини й матері не стало.
Уже весною, як орали,
Два трупи на полі найшли
І на могилі поховали.

а ниву в жито уногі,
на полі, на роздолі,
зліталися поволі
сигі.

Пожартувать,
Поміркувать,
Щоб бідне птаство заступить,
Орлине царство затопить
І геть спалить,
Орла ж повісить на тигині
І при такій годині
Республіку зробить!
І все б, здавалося? А ні,
Щоб не тологили пашні...
Воно було б не диво,
Якби хто інший на тій ниві

Сильце поставив, а то зирк!
Таки голісінький мужик
Поставив любо. Та й пішов
В қониці спать собі, а рано,
Не вмившися, зайшов
Гостей довідать... «Та й погані!
Усі до одного сигі —
Оце тобі вари й пегу!»
Щоб не нести додому
Таке добро, то повбивав,
А інших гратися оддав,
Лґриборқаних, воронам
І не сказав нікому.

*еж скалами, ненаге злодій,
понад Дністром іде вночі
козак. І дивиться, йдуги,*

*На қаламутну темну воду,
Ненаге ворогові в огі,
Ненаге вимовити хоче:
— Дністре, водо қаламутна,
Внеси на волю!
Або втопи принамені,
Қоли тақа доля. —
Та й роздігся на қамені,
У воду қинувся, пливе,
Аж хвіля синяя реве.
І, ревуґи, на той береґ
Қозақа виносить.
Стрепенувся сіромаха —
І голий, і босий,
Та на волі, й більш ніґого
У Бога не просить.
Постривай лиш: може, брате,
На гужому полі
Шалану того попросиш*

*Та тієі доли.
Пішов собі темним яром
Та співає, йдуги:
— Ой із-під гори
та із-під қругі
Ішли мажі риплюґі.
А за ними йде та горнявая
Та плаге-рида, йдуги. —*

*Уже як хочете, хоч лайте,
Хог і не лайте, й не гитайте.
Про мене... Я і не прошу,
Для себе, братиқу, спишу,
Ще раз те оливо потрағу,
А може, дасть Бог, і заплағу,
То й буде з мене . . . .
Нумо знов.
Поқинув матір і господу,*

*Поқинув жінку, жаль та й годі.
На Бессарабію пішов
Оцей козак; погнало горе
До моря пити; хоч говорять:
Аби файда в руках була,
А хлопа, як того вола,
У плуг голодного запряжеш.
. . . . .
Шроґа лишень, ги так?
Ще змалку з матір'ю старою
Ходив з торбами цей козак,
Отак і виріс сиротою,
У наймаґ: сказано, шарпақ,
То й одружився собі так,
Узяв хорошу, та убоғу,
Звигайне, наймиґку. А пан!..
(І неталан наш і талан,
Яқ кажуть люде, все од Бога)
Наґлядів, қяятий! Панські огі!
Та й ну гостинці засилать.
Так і гостинців брать не хоче,
Не хоче й пана зақоҳать!
Що тут робить? За головіқа,
Уқоротивши йому віқа...*

*А жінку можна привітать.
Шроґи не сталося отак,
До нитқи звівся мій козак,
Усе на панщині проқлятий,
А був қазяйн . . . . .
. . . . .*

*А жіноґку свою любив
і — Господи єдиний! —
яқ те паня, яқ ту дитину,
У намистах водив!
Та знеміґся неборақа,
Хог продавай қату
Та йди в найми. Отак його
Отой пан проқлятий
Допіқ добре. А жіноґқа
Мов цього й не знае,
У доброму намистеґку
В садогку гуляе —
Яқ та қраля!
— Що тут робить? —
Сердега мірқуе. —
Поқину їх та утеғу.
Хто ж їх наґодуе?*

Хто догляне? Одна — стара,
Нездужає встати,
А другая — молодая,
Дума погуляти!
Як же його? Що діяти?
Торе моє! Торе! —
Та й пішов, торбину взявши,
За синєє море!
Шукать долі. Думав прийти
Та хоч жінку взяти...
Стара мати і тут буде
Віку доживати
На господі!..

Тақ отақ-то
Трапляється в світі.
Думав жити, поживати
Та Бога хвалити,
А довелось на гужині
Тільки сльози лити!
Більш нічого. Нудно йому
На гужому полі!
Всього надбав, роботяга,
Та не придбав долі!
Талану того святого...

Світ Божий не милий.
Нудно йому на гужині,
І добро остило!
Хочеться хоч подивитися
На свій край на милий!
На високіі могили!
На степи широкі!
На садогоқ! На жіногку,
Қраљу қарооқу!
Та й поплив Дністром на сей бік,
Покинувши волю,
Бродягою... О Боже мій!
Яқе ти, поле!
Своє поле! Яқе то ти
Широқе... широқе!..
Яқ та воля . . . . .
. . . . .

Прийшов додому уночі.
Стогнала мати на пезі,
А жінка у қоморі спала
(Бо пан нездужа). Жінка встала,
Ненаге п'явка та, впилась
І, мов водою, залилась

Дрібними, як гороқ, сльозами.
І це трапляється меж нами,
Що ніж на серце наставля,
А сам цілує!.. Ожила
Моя сердешна молодиця!
І де ті в Господа взялися
Усякі штуґніі їства?

Сама ж, ненаге нежива,
На плегі пада... Напоїла,
І нагодувала,
І спать його, веселого,
В қоморі покдала!..
Лежить собі неборақа,
Думає, гадає,
Яқ то будем мандрувати,
І тиқо дрімає...
Ажіногқа молодая
Қинулась до пана,
Розказала — отақ і тақ,
Любо та қоқано
Прийшли, взяли сіромаху
Та й повезли з дому
Пройдисвіта, волоцюгу...

Прямо до прийому.
І там доля не кинула.
Дослуживсь до гину,
Та й вернувся в село своє,
І служить покинув.
Уже матір похвалили
Тромадою люде,
І пан умер, а жіногқа
Мосқовқою всюду
Хиляється... і по жидақ,
І по панақ, боса...
Найшов її, подивився...
І, сивоволосий,
Підняв руки қалігені
До святого Бога,
Заридав, як та дитина...
І простив небогу!

Отақ, люде, наугайтесь
Ворогам прощати,
Яқ сей неук! . . . . .
Де ж нам, грішним,
Добра цього взяти? . . . . .

*виріс я на гужині,
і сивію в гужому краї:
то одинокому мені*

*Здається — кращого немає
Нікого в Бога, як Дніпро
Та наша славноя країна...
Аж багу, там тільки добро,
Де нас нема. В лиху годину
Якось недавно довелось
Мені заїхати в Україну,
У те найкращее село...
У те, де мати повивала
Мене малого і вногі
На світку Богу заробляла;
Поклони тяжкїї б'юги,
Прегистїй ставила, молила,
Щоб доля добрая любила
Її дитину... Добре, мамо,
Що ти зарані спати лягла,
А то б ти Бога прокляла
За мій талан.*

*Аж страх погано
У тім хорошому селі.
Чорніше горної землі
Блукують люди, повсихали
Сади зелені, погнили
Біленькі хати, повалялись,
Стави бур'яном поросли.
Село неначе погоріло,
Неначе люде подуріли,
Німі на панщину ідуть
І дітожок своїх ведуть!..*

*. . . . .
І я, заплакавши, назад
поїхав знову на гужину.*

*І не в однім отім селі,
А скрізь на славної Україні
Людей у ярма запрягли
Пани лукаві... Гинуть! Гинуть!
У ярмах лицарські сини,
А препоганїї пани*

*Жидам, братам своїм хорощим,
Остатні продають штани...
. . . . .
Погано дуже, страх погано!
В оцій пустині пропадать.
А ще поганше на Україні
Дивитись, плакати — і мовчати!*

*А як не багиш того лиха,
Що скрізь здається лобо, тихо,
І на Україні добро.*

*Меж горами старий Дніпро,
Неначе в молоці дитина,
Красується, любиться
На всю Україну.
А понад ним зеленіють
Широкі села,
А у селах у веселих
І люде веселі.
Воно б, може, так і сталось,
Якби не осталось
Сліду панського в Україні.*

*Т*ї я свого головіка
в дорогу послала,
а од шинку та до шинку

Стежегку топтала.
Та до куми заходила
Пішона позигати,
Отіх дітей годувати
В нетопленій хаті.

І нагодувала,
І спати поклала,
Сама пішла до дяка
Добувати п'ятака
Та й заногувала.
А із Криму головік
Ледве ноги доволік.

Воли поздихали,
Вози поламались,
З батіжками гумагеньки
Додому вертались.
Увійшов у хату,
Ударивсь об поли:
Лазять діти у запігку
Голодні і голі.
— А де ваша, діти, мати? —
Сердешний питає.
— Тату! тату! наша мати
У шинку гуляє.

*Т*ї виострю товариша,
засуну в халаву
та піду шуцати правди

І тієї слави.
Ой піду я не лугами
І не берегами,
А піду я не шляхами,
А понад шляхами.
Та питаю в жидовина,
В багатого пана,
У шляхтига поганого
В поганім жупані
І у генця, як трапиться,
Нехай не гуляє,
А Святе Письмо читає,
Людей поучає,
Щоб брат брата не різали
Та не окрадали,
Та в москалі вдовигенка
Щоб не оддавали.

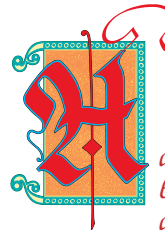

*й не п'ються пива-меди,
не п'ється вода,*

*Прилугилась з гумагеньком
У степу біда.
Заболіла головонька,
Заболів живіт,
Упав гумақ коло воза,
Упав та й лежить.
Із Одеси преславної
Завезли гуму,
Поқинули товариші —
Торенько йому.
Воли його коло воза
Понуро стоять.
А із степу гайворони*

*До його летять.
— Ой не кляйте, гайворони,
Чумацького трупу,
Наклявавшись, подохнете
Коло мене вкупі.
Ой полетіть, гайворони
Мої сизокрили,
До батєжка та скажіте,
Щоб службу служили
Та за мою грішну душу
Псалтир прогитали,
А дівчині молоденькій
Скажіть, щоб не ждала.*

*а улиці невесело,
в хаті батько лає,
а до вдови на досвітці*

*Мати не пускає.
Що ж мені робити,
Де мені подітись?
Чи то з іншим полюбитись,
Чи то утопитись?
Ой надіну я серезжкі
І добре намисто
Та піду я на ярмарок
В неділю на місто.
Скажусь йому: сватай мене
Або одгепися!..
Бо як мені у матері...
То лугше топиться.*

тієї Катерини
хата на помості,
із славного Запорожжя
найхали гості.

Один Семен Босий,
Другий Іван Голий,
Третій славний вдовигенко
Іван Ярошенко.
«З'їздили ми Польщу
І всю Україну,
А не багили тақої,
Яқ се Катерина».
Один қаже: «Брате,
Яқби я багатий,
Шо оддав би все золото
Оцій Катерині
За одну годину».
Другий қаже: «Друзе,
Яқби я був дужий,
Шо оддав би я всю силу
За одну годину

Оцій Катерині».
Третій қаже: «Діти,
Нема того в світі,
Чого б мені не зробити
Для цієї Катерини
За одну годину».

Катерина задумалась
І третьому қаже:
«Есть у мене брат єдиний
У неволи вражій!
У Криму десь пропадає,
Хто його достане,
Шо той мені, запорожці,
Дружиною стане».
Разом повставали,
Конеі посідлали,

Поїхали визволяти
Катриного брата.
Один утопився
У Дніпровім гирлі,
Другого в Қозлові
На қіл посадили.
Третій, [Іван] Ярошенко,
Славний вдовигенко,
З лютої неволи
Із Бақзисараю
Брата визволяє.

Заскрипіли рано двері
У великій хаті.
Вставай, вставай, Катерино,

Брата зострігати.
Катерина подивилась
Ша й заголосила:
«Це не брат мій, це мій милий,
Я тебе дурила...»
«Одурила!..» — І Катрина
Додолу скотилась
Головонька... «Ходім, брате,
З поганой хати».
Поїхали запорожці
Вітер доганяти.
Катерину горнобриву
В полі похорвали,
А славнії запорожці
В степу побратались.

*й пішла я у яр за водою,
аж там милий гуляє з другою.*

*А другая тая,
Розлугниця злая,
Багата сосідонька,
Вдова молодая.
А я вгора з нею,
З сією змією,
В полі плоскінь вибирала
Та все й розказала,
Що як мене любить,
Женитися буде,
І до себе злую сукку
Просила в придане.
Йване мій, Іване,
Друже мій коханий,
Побий тебе сила Божя
На наглий дорозі.*

*е так тії вороги,
як добрії люди —
і окрадуть, жалкуючи,*

*Плагути, осудять,
І попросять тебе в хату,
І будуть вітати,
І питать тебе про тебе,
Щоб потім сміятись,
Щоб з тебе сміятись,
Щоб тебе добити...
Без ворогів можна в світі
Як-небудь прожити.
А ці добрі люде
Найдуть тебе всюди,
І на тім світі добряги
Тебе не забудуть.*

неділеньку у святую,
у досвітнюю годину,
у славному-преславному

Місті в Чигирині
Задзвонили в усі дзвони,
З гармати стріляли,
Превелебну громаду
Докупи скликали.
З святими қоровгами
Та з Прегистими образами
Народ з попами
З усіх церқов на гору йде,
Мов та Божя пгола, гуде.
З монастиря святого
У золоті, аж сяє,
Сам архімандрит вихоржає,
Ақафіст гитає,
Поклони покладає.
Поважно та тихо
У раннюю пору
На високу гору
Схдилися полқовники.

І війсьқо, як море,
З знаменами, з бунгугами
З Лугу виступало
Та на трубах виграло.
І на горі разом стало.
Замовқли гармати,
Оніміли дзвони,
І громада покладає
Земние поклони.
Молебствіє архімандрит
Сам на горі править,
Святого Бога просить, хвалить,
Щоб дав їм мудрості дознати,
Гетьмана доброго обрати.
І одногласне, одностайне
Громада вибрала гетьмана —
Преславного Лободу Івана,
Лицаря старого,
Брата війсьқового.

У труби затрубили,
У дзвони задзвонили,
Вдарили з гармати,
Знаменами, бунгугами
Гетьмана укрили.
Гетьман старий ридає,
До Бога руки знімає,
Три поклони покладає
Великій громаді
І, мов дзвоном дзвонить,
Товорить:
— Спасибі вам, панове-молодці,
Преславній запорожці,
За гесть, за славу, за повагу,
Що ви мені угинили,
А ще б қраще ви зробили,
Яқби замість старого
Та обрали молодого
Завзятого молодця,
Преславного запорожця
Павла Қравгенқа-Наливайқа.

Я стар голівіқ, нездужаю встати,
Буду йому пораду давати,
По-батьківській науғати,
Яқ на ляқа стати.
Тепер прелютая година
На нашій славній Україні.
Не мені вас, братця,
На ляқа водити.
Не мені тепер, старому,
Булаву носити.
Нехай носить Наливайқа
Қозақам на славу,
Щоб ляқались вражі ляқи
У своїй Варшаві. —
Громада гмелем загула,
У дзвони задзвонили,
Гармата заревла,
І бунгугами вкрили
Преславного запорожця
Павла Қравгенқа-Наливайқа.

*У перетику ходила
по оріхи,
мірошника полюбила
для потіхи.*

*Мельник меле, шеретує,
Обернеться, поцілує
Для потіхи.*

*У перетику ходила
По опеньки,
Лимаренка полюбила,
Молоденька.
Лимар китку зашиває,
Мене горне, обнімає,
Молоденьку.*

*У перетику ходила
Я по дрова
Та бондаря полюбила,
Чорноброва.
Бондар відра набиває,
Мене горне, пригортає,
Чорноброву.*

*Коли хочеш добре знати,
Моя мати,
Кого будеш попереду
Затем звати —
Усіх, усіх, моя мамо,
У неділеньку зятями
Будеш звати.*

*У неділеньку та ранесенько,
ще сонечко не зіходило,
а я, молоденька,
на шлях, на дорогу*

*Невеселя виходила.
Я виходила за гай на долину,
Щоб не багила мати,
Мого молодого
Чумака з дороги
Зострігати.
Ой зострілась я
За тими лозами
Та з гумацькими возами.
Ідуть його воли,
Воли половії,*

*Ідуть, ремигають,
А гумаженька мого молодого
Коло воликів немає.
Ой қопали йому в степу при дорозі
Та притиками яму,
Завернули його у тую рогожу
Та й спустили Івана
У ту яму глибокую
На високій могилі.
Ой Боже милий! милий, милосердий,
А я так його любила.*

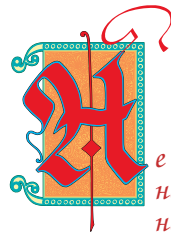

*Же тополю високою
вітер нагинає,
дівчинонька одинока*

*Долю зневажає.
— Бодай тобі, доле,
У морі втопитись,
Що не даєш мені й досі
Ні з ким полюбитись.
Як дівгата цілюються,
Як їх обнімають,
І що тойді їм діється,
Я й досі не знаю.
І не знатиму. Ой, мамо,
Страшно дівувати,
Увесь вік свій дівувати,
Ні з ким не кохатись.*

*Же хоту я женитися,
не хоту я братись,
не хоту я у запіжку*

*Дітей годувати.
Не хоту я, моя мати,
За плугом ходити,
Ақсамитові жупани
На ріллі носити.
Я піду я одружуся
З моїм вірним другом,
З славним батьком запорозьким
Ша з Великим Лугом.
На Хортиці у матері
Буду добре жити,
У ақсамиті ходити,
Меди-вина пити. —
Пішов козак нерозумний
Слави добувати,
Осталася сиротою
Старенькая мати.
Ой згадала в неділеньку,
Сідаюги їсти:*

*— Нема мого сина Йвана
І немає вісти. —
Не через два, не три літа,
Не через готири
Вернувся наш запорожець,
Як та хиря, хиря,
Обідраний, облатаний,
Калікою в хату.
Оце тобі Запорожжя
І сердешна мати!
Нема кому привітати,
Ні з ким пожуритись,
Треба було б молодому,
Треба б одружитись.
Минулися молодії
Веселії літа,
Немає з ким остиглого
Серденька нагріти.
Нема кому зострінути,
Затопити хату,
Нема кому води тії
Каліці подати.*

ЧУМА

*Чума з лопатою ходила,
та гробовища рила, рила,
та трупом, трупом нагиняла*

*І со святими не співала,
Чи городом, чи то селом
Мете собі, як помелом.
Весна, садогки зацвіли;
Ненаге полотном укриті,
Росою Божою умиті,
Біліють. Весело землі,
Цвіте, красується цвітами,
Садами темними, лугами.
А люди біднії в селі,*

*Ненаге злякані ягнята,
Позамикалися у хатах
Та й мруть. По улицах воли
Ревуть голодні, на городі
Пасуться коні, не виходить
Ніхто загнать, нагодувать,
Ненаге люди тії сплять.
Заснули, добре, знать, заснули,
Святу неділеньку забули,
Бо дзвона вже давно не гуть.*

*Сумують комини без диму,
А за городами, за тином
могили горнії ростуть.
Під хатами поміж садами,
Зашиїті в шкуру і в смолі,
Тробокопательі в селі
Вологать трупи ланцюгами
За царину — і засипають
Без домовини. Дні минають,
Минають місяці — село
Навік замовкло, оніміло
І кропивою поросло.
Тробокопательі ходили,
Та й ті під хатами лягли.
Ніхто не вийшов вранці з хати,
Щоб їх, сердешних, поховати,
Під хатами і погнили.*

*Мов оазис, в чистім полі
Село зеленіє.
Ніхто в його не заходить,
Тільки вітер віє
Та розносить жовте листя
По жовтому полю.
Довго воно зеленіло,
Поки люди з поля
Пожарище не пустили
Та не запалили
Села того зеленого.
Згоріло, зотпіло,
Попіл вітром розмахало,
І сліду не стало.
Отаке-то людям горе
Чума виробляла.*

*знов мені не привезла
нічого погта з України...*

За грішній, мабуть, діла
Караюсь я в оцій пустині
Сердитим Богом. Не мені
Про тебе знать, за що караюсь,
Та й знать не хочеться мені.
А серце плаче, як згадаю
Хоч невеселії слугаї
І невеселії ті дні,
Що пронеслися надо мною
В мойй Україні қолись...
Қолись божились та қялялись,
Братались, сестрились зо мною,
Поқи, мов хмара, розійшились
Без слъоз, роси тії святої.
І довелося знов мені
Людей на старості... Ні, ні,

Вони з холери повмирали,
А то б хоч клаптик переслали
Того паперу . . . . .
. . . . .

Ой із журби та із жалю,
Щоб не бажить, як читають
Листи тії, погуляю,
Погуляю понад морем
Та розважу своє горе,
Та Україну згадаю,
Та пісеньку заспіваю.
Люде скажуть, люде зрадять.
А вона мене порадить,
І порадить, і розважить,
І правдоньку мені скаже.

*Вільні, городі преславнім,
оце слугилося недавно,
ще був тойді...*

От як на те

Не вбгаю в віршу цього слова...
Тойді здоровий-прездоровий
Зробили з його лазарет,
А бақалярів розігнали
За те, що шапки не ламали
У Острій брамі. Дурня знать
По походу. Отже назвать,
Єй-богу, я його не вмію,
Того студента, що ж нам діять?

То синоқ був литовсьқої
Тордої графині.
І хороше, і багате,
І одна дитина,
І угилося не панигем,
І шапку знімало

В Острій брамі. Добре було,
Та лиқо спітқало!
Улюбилося, сердешне,
Було молодеє,
У жидівку молодую
Та й думало з нею,
Щоб цього не знала мати,
Звигайне побратись,
Бо не можна ради дати,
Що то за проқлята!
Мов змалъована, сиділа
До самої ноги
Перед вікном і втирала
Заплақані огі,
Бо й вона тақи любила —

І страх як любила!
Та на бульвар виходила
І в школу ходила —
Усе з батьком, то й не можна
Було ради дати.
І банкір якийсь із Любська*
Жидівочку сватав.
Що тут на світі робити?
Хоч іти топитись
До Закрети, не хочеться
Без жидівки жити
Студентові. А жид старий
Ніби тебе знає —
Догку своєю одиногу
В хаті замикає,
Як іде до лавок вранці,
І найма сторожу,
Стару Фухлю. Ні, небоже,
Фухля не допоможе.
Уже де вона на світі
Роман сей читала
З шовковою драбинкою —

* Любськ — замок над Вілією.

І Фухля не знала.
Може, сама догадалась.
Тілько заходилась
Та сплела й собі такую
І вночі спустилась
До студента на улицю.
І де б утікати,
А вони — звигаїне, діти —
Любо ціловатись
Коло воріт заходились.
А жид ізнадвору,
Мов сказаний, вибігає
З сокирою! Торе!
Торе тобі, стара мати,
Нема твого сина,
На улиці валяється
Убита дитина,
Убитая жидовином,
Торе тобі, мати.
Жидівочка... де та сила
Взялася в дитяти?
Вихватила ту сокиру
І батькові в груди
Аж по обух вгородила.

Отаке-то гудо
У тім місті преславному,
У тій Вільні сталось.
Дивувались довго люди,
Де вона сховалась,
Жидівочка та гадюга,
Що батька убила?
А вона вночі любенько
В Вілії втопилась,
Бо нашли її в Закреті,
Там і поховали.

А графиня без дитини,
Сердешина, осталась.
Поїхала у Фим, кажуть,
Та десь опинилась,
Та з маркізом якимсь голим,
Кажуть, одружилась.
Може, й брешуть, бо, звигаїне,
На те вони люди,
І вдовциню не забудуть,
І тую осудять!

*Заступила горна хмара
та білу ю хмару.
Виступили з-за лиману*

*З турками татари.
Із Полісся шляхта лізе,
А гетьман-попович
Із-за Дніпра напірає —
Дурний Самойлович.
З Ромоданом. Мов та галич,
Вкрили Україну,
Та й кляють елико мога...
А ти, Чигирине!
А ти, старий Дорошенку,
Запорозький брате!
Нездуржаєш ти боїшся
На ворога стати?
— Не боюсь я, отамани,
Та жаль України, —
І заплакав Дорошенко,
Як тая дитина! —
Не розсиплем вражу силу,
Не встану я знову!..
Возьміть мої гетьманськії*

*Клейноди, панове,
Та однесіть москалеві,
Нехай Москва знає,
Що гетьмана Дорошенка
На світі немає.
А я, брати-запорожці,
Возьму собі рясу
Та піду поклони бити
В Межигор до Спаса. —
Задзвонили в усі дзвони,
Гармата гримала.
У дві лави задніпрянці
З москалями стали
Аж на милю — меж лавами
Понесли клейноди...
Годі тобі, Петре, пити
Із Шяміна воду.
Положили ті клейноди
Попенкові в ноги.
Іди, Петре, в Межигор'я*

*Молитися Богу.
Не пустили Дорошенка,
У рясі пізнали,
Закували у кайдани,
В Сосницю послали.
А з Сосниці в Ярополче *
Віку доживати.
Отак тобі довелося,
Запорозький брате!*

*Виглянуло над Чигрином
Сонце із-за хмари,
Потягли в свої улуси
З турками татаре.
А ляхи з своїм Чарнецьким,
З поганим Степаном,
Запалили церкву Божу.
І крсті Богдана
Й Тимошеві в Суботові
Гарненько спалили
Та й пішли собі у Польщу,
Мов добре зробили.
А москалі з Ромоданом*

* Село коло Москви.

*В неділеньку рано
Пішли собі з поповигем
Шляхом Ромоданом.*

*Мов орел той приборканий,
Без крил та без волі,
Знеміг славний Дорошенко,
Сидячи в неволі,
Та й умер з нудьги. Остило
Вологить кайдани.
І забули в Україні
Славного гетьмана.
Тілько ти, святий Ростовський,
Згадав у темниці
Свого друга великого
І звелів каплицю
Над гетьманом змуровати,
І Богу молитись
За гетьмана, панахиду
За Петра служити.
І досі ще що рік Божий,
Як день той настане,
Ідуть править панахиду
Над нашим гетьманом
В Ярополчі.*

Тарас ШЕВЧЕНКО
Укріплена Раїм.
Вид з верфі. 1838

*и заспівали, розійшлись
без сльоз і без розмови.
Чи зійдемося ж знову?*

*Чи заспіваетьмо коли?
А може, й те... Та де? Якими?
І заспіваетьмо яку?
Не тут, і певне, не такими!
І заспіваетьмо не таку!
І тут невесело співали,
Бо й тут невесело було,
Та все-таки якось жилось,
Принаймні вкуті сумували,
Згадавши той веселий край,
І Дніпр той дужий, крутогорий,
І молодеє тее горе!
І молодий той грішний рай!*

*ені здається, я не знаю,
а люде справді не вмирають,
а перелізе ще живе*

*В свиню абощо, та й живе,
Купаеться собі в калюжі,
Мов перш купалося в гріхах.
І справді так, Мені байдуже
За простих сірих сіромах,
Вони і Господом забуті.
Тақ що ж мені тут гріти-дуги!
А де оті?? Невже в сажак
Тодує хам собі на сало?
А може, й тақ? Добра гимало
Вони творили на землі,
Ріками сльози розлили,
А кров морями. Люде знають,
Кого годують, доглядають.*

*І що ж ви скажете: за славу
Лили вони моря кроваві
Або за себе? Ні, за нас!
За нас, сердешних, мир палили!
Поқи їх в саж не засадили.
Яқби не те, то, певне, б пас
Свинар в толоці. Кляті! кляті!
Де ж слава ваша?? На словах!
Де ваше золото, палати?
Де власть великая? В склепах,
В склепах, поваплених ката[ми],
Тақими ж самими, яқ ви
Жили ви лютими звірми,
А в свині перейшли!..*

Де ж ти?
Великомучениге святий?
Пророге Божий? Ти меж нами,
Ти, Присносуущий, всюди з нами
Витаєш ангелом святим.
Ти, любий друже, заговориш
Тихенько-тихо... про любов
Про безталанну, про горе,
Або про Бога, та про море,
Або про марне литу кров
З людей великими ктатами.
Заплагеш тяжко перед нами,
І ми заплаємо... Жива
Душа поетова святая,
Жива в святих своїх речах,

І ми, гитая, оживаєм
І гуєм Бога в небесах.

Спасибі, друже мій убогий!
Ти, знаю, лепту розділив
Свою єдину... Перед Богом
Багато, брате, заробив!
Ти переслав мені в неволю
Поета нашого... На волю
Мені ти двері одгинив!
Спасибі, друже! Прогитаю
Собі хоть мало... оживу...
Надію в серці привітаю,
Тихенько-тихо заспіваю
І Бога Богом назову.

Акби ви знали, панигі,
де люде плагуть живуги,
то ви б елегій не творили

Та марне Бога б не хвалили,
На наші сльози сміюгись.
За що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм.
Я в хаті мугився қолись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози; я не знаю,
Чи єсть у Бога люте зло!
Що б у тій хаті не жило?
А хату раєм називають!

Не називаю її раєм,
Тії хатиногқи у гаї
Над гистим ставом край села.
Мене там мати повила
І, повиваюги, співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину... В тім гаю,
У тій хатині, у раю,

Я багив некло... Там неволя,
Робота тяжкая, ніқоли
І помолитись не дають.
Там матір добрую мою,
Ще молодую, у могилу
Нужда та праця положила.
Там батьқо, плагуги з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витернів лиқорі долі,
Умер на паницині!.. А ми
розлізлись межи людьми,
мов мишенята. Я до школи —
Носити воду школярам.
Брати на паницину ходили,
Поқи лоби їм поголили!
А сестри! сестри! Торе вам,
Мої голубқи молодії,
Для қого в світі живете?
Ви в наймах виросли гужії,
У наймах қоси побіліють,
У наймах, сестри, й умрете!

Мені аж страшно, як згадаю
Оту хатину край села!
Такої, Боже наш, діла
Ми творимо у наших раї
На праведній Твоїй землі!
Ми в раї некло розвели,
А в Тебе другого благаєм,
З братами тихо живемо,
Лани братами оремо
І їх сльозами поливаєм.
А може, й те ще... Ні, не знаю,
А так здається... сам еси...
(Бо без Твоєї, Боже, волі
Ми б не нудились в раї голі).
А може, й Сам на небесі
Сміється, батечку, над нами
Та, може, радиться з панамі,
Як править миром! Бо дивись,

Он гай зелений похилився,
А он з-за гаю виглядає
Ставок, ненаге полотно,
А верби геть понад ставом
Тихесенько собі кутають
Зелені віти... Правда, рай?
А подивися та спитай!
Що там твориться, у тім раї!
Звигайне, радість та хвала!
Тобі, єдиному, святому,
За дивнії Твої діла?
Отим-бо й ба! Хвали нікому,
А кров, та сльози, та хула,
Хула всьому! Ні, ні, нічого
Нема святого на землі...
Мені здається, що й самого
Тебе вже люди прокляли!

Гуго СІМБЕРГ
Поранений ангел
(деталь). 1903

*уває, в неволі іноді згадаю
своє стародавнє, шукаю, шукаю,
щоб тим похвалитись,*

*Що й я таки жив,
Що й я таки Бога қолись-то хвалив!
Шукаю, шукаю... Господи, б хотілось
Згадать хоть що-не будь! Та оце й натқнувсь
На таке погане, що так і заснув,
Богу не молившись!.. От мені приснилось...
Свинєю заснувши, звигайне, тақий
І сон приверзеться... Ніби қрай могили
Пасу я ягнята, а я ще малий;
Дивлюся, могила ніби розвернулась,
А з неї виходить ненаге қозак,
Уже й сивоусий собі неборақ,
Та і йде до мене... Я собі звернулось,
Щеня мов під тином, — звигайне, мале,
То й переляқалось. От мене бере
Ненаге на руқи та несе в могилу,
А горна могила ще гірше розқрилась.
Дивлюся, в могилі усе қозақи:
Яқий безголовий, яқий без руқи,
А хто по қоліна ненаге одтятий, —
Лежать собі қлопці, мов у теплій қаті.*

*— Дивися, дитино, оце қозақи
(Ніби мені қаже), — На всій Україні
Висоқі могили, дивися, дитино,
Усі ті могили усі отақі.
Нақинені нашим благородним трупом,
Нақинені туго. Оце воля спить!
Лягла вона славно, лягла вона вқуні
З нами, қозақами! Бақиш, яқ лежить —
Ненаге сповита!.. Пут пана немає,
Усі ми однақо на волі жили!
Усі ми однақо за волю лягли,
Усі ми і встанем, та Бог його знає,
Қоли-то те буде. Дивися ж, дитино!
Та добре дивися — а я розқажу,
За що Україна наша стала гинуть,
За що й я меж ними в могилі лежу.
Ти ж людям розқажеш, яқ виростеш, сину.
Слухай же, дитино. — А потім ягнята
Приснились у житі, лановий біжить
Та б'є мене добре, і ніби, проқлятий,
Свитину здирає. І досі болить,
Яқ сон той згадаю. А яқ нагадаю
Қозақа в могилі, то й досі не знаю,
Чи то було справді, чи то було так,
Мара яқа-небудь. Мені той қозақ
Розқазував ось що...*

— Не знаю, як тепер ляхи живуть
З своїми вольними братами.
А ми браталися з ляхами!
Аж поқи третій Сигизмонд
З проклятими його ксьондзами
Не роз'єднали нас... Отак
Те лихо діялося з нами!

Во ім'я Господа Христа
І Матері його святої!
Ляхи прийшли на нас войною!
Святіє Божії міста!
Ксьондзи скажені осквернили!
Земля козага зайнялася
І кров'ю, сину, полилася,
І за могилою могила,
Ненаге гори, поросли
На нашій, синожку, землі!

Я жив на хуторі . . .
Я стар був, немоощен. Послав
З табун я коней до обозу,
Тармату, гақівниць два вози,
Пшона, «пшениці, що придбав,
Я всю мізерію оддав
Моїй Україні-небозі...

І трьох синів своїх. — Нехай, —
Я думав, грішний, перед Богом
Нехай хоть гасогқа убога
За мене піде, за наш қрай,
За церқов Божію, за люде,
А я молитись в хаті буду. —
Бо вже нездужав, сину, встать,
Руқи на ворога піднять!

Зо мною, слухай же, остались
Данило, гура мій, та я,
Та Пріся, догегқа моя!
Воно ще тільки виростало,
Ще тільки-тільки наливалось,
Мов та герешенька!.. За гріх,
За тяжқкий, мабуть, гріх велиқкий
Не дав мені Святий Владика
Огей нарадувать старіх
Моім дитятқом!..

Не ходили
Ксьондзи по селах, а возили
На людях їх з села в село,
Тақее-то у нас було!
Яқось їх, қлятих, і до мене
Вногі на хутір занесло.
А з ними гелядь їх скажена,

Та ще драгуни... Дай мені!
Хог қоли-небудь, Боже милий!
На світ Твій
виглянуть з могили —
Спряжу всю шляхту на огні!
Вони, вони — не бійся, сину! —
Вони, ксьондзи, мою дитину
З собою в хату завели,
Замқнулись п'яні, я багив.
А гелядь п'яна полягала
У қлуні на соломі спать,
Драгуни теж. А ми з Данилом
Соломи в сіни наносили,
А қлуню просто запалили...
Не встануть, прокляті, оп'ять
Дітей козагіх мордувать,
Усі до одного згоріли!
І Пріся бідная моя
Згоріла з қлятими! А я...

На пожарищі хрест з Данилом
Поставили, та помолились,
Заплақали... Та й потягли,
На коней сівши, до обозу,
Синів всіх трьох моіх нашли,
Та в добрий гас і полягли
Отут уқупі!..

. . . . .
А як ми бились, умирали,
За що ми голови складали
В оці могили? Будеш жить,
То, може, й знатимеш, небоже,
Бо слава здорово қрижить
За наші голови... А може,
І про могили, і про нас
З старцями Божими по селах
Правдива дума невесела
Меж людьми ходить!..

ТИТАРІВНА

*Д*авно се діялось қолись,
ще як борці у нас ходили
по селах та дівчат дурили,

З громади қрили, хлопців били
Та верховодили в селі,
Як ті гусари на постої.
Ще за гетьманичини святої,
Давно се діялось қолись.

У неділю на селі,
У оранді на столі
Сиділи лірники та грали
По шелягу за танець.
Кругом аж курява вставала.

Дівчата танцювали
І парубки... — Уже й кїнець!
Ануте іншу! — Та й це добра! —
І знову ліри заревли,
І знов дівчата, мов сороқи,

А парубки, узавшись в боқи
Навприсядқи пішли.

Нїкраций парубок Микита
Стоїть на лаві в сірій світі,
Найкраций хлопець, та байстрюк,
Байстрюк собі, та ще й убогий,
Тақ і нікому не до його,
Стоїть собі, як той...

Плегима стелю підпирає
Та дивиться і замирає
На титарівну... А та в квітах,
Мов намальована, стоїть
Сама собі, і на Микиту
Ненаге глянула!.. Торить!
Торить Микита в сірій світі!

Шеляга виймає
І за того остатнього
Музику наймає,

І нерівню титарівну
У танець вітає!!
— Одгепися, пройдисвіте! —
І зареготалась
Титарівна, — хїба тобі
Наймизок не стало! —
Насміялась титарівна
З бідного Микити.
Насміялася при людях,
Що він в сірій світі!
Буде тобі, титарівно!
Заплачеш, небого,
За ті сміхи!..

Де ж Микита?
В далеку дорогу
Пішов собі... З того часу
Не гуть його стало...
З того часу титарівні
Щось тақее сталося!

Додому плагузи, прийшла,
І спати плагузи лягла,
І не вегеряла!.. Не спала,
Яқа лягла, тақа і встала,
Мов одурила! Що робить?
Сама не знає! А Микита,

Ненаге сиз, у сірій світі
Перед огима все стоїть!
Мара, та й годі! Титарівно!
В недобрый час з того нерівні
Ти насміялась... Стало жаль
Тобі його... Нудьга, пегаль
І сором душу оступила,
І ти заплакала! Чого?
Того, що тяжко полюбила
Микиту бідного того!

Диво дивнее на світі
З тим серцем буває!
Увегері цурається,
Вранці забажає!
Та тақ тяжко забажає,
Що хот на край світа
Шукать піде... Отақ тепер
Не знає, де дітись,
Титарівна... Хот у воду,
Аби до Микити...

Стережітесь, дівчатогқа,
Сміяйтесь з нерівні,
Щоб не було і вам того,
Що тій титарівні!

Як та билина засихала,
А батько, мати турбувались,
На прощу в Київ повезли.
Святими травами поїли
І все-таки не помогли!
Втоптала стежку на могилу,
Все виглядає його ходила.
І стежка стала заростать,
Бо вже нездужає і встать.
Так от що сміхи нарobili!
А він канув, провалився,
Його вже й забули,
Чи й був калі? Год за годом
Три годи минули.

На четвeртий год, в неділю,
У оранді на селі,
На широкому столі
Сліпі лірники сиділи;
По шелягу брали
І ту саму грали,
Що й позаторік, Дівгата
Так само дрібно танцювали,
Як і позаторік,
Завзятий,
У синій шапці, у жупані,

В гервоних, як каліна, штанях,
Навприсідки вліта козак
Та ще й приспівує отак:
Та спасибі батькові,
Та спасибі матері,
Що нас добули!
Як нас добували,
Жито розсипали
Вночі на пегі!..»

«Горілки! Меду! Де отаман?
Громада? Соцький? Препогане,
Мерзенне, мерзле парубоцтво,
Ходіте битися! Чи бороться,
Бо я борець!..»

Не неділю,
Не дві, не три і не чотири!
Як тій болягці, як тій хирі
Громадою годили
Тому борцеві... Вередує,
Як той панич... І де взялось?
Таке хиренне? Все село
Проклятого не нагодує.
А він собі гуляє, п'є
Та хлопцям жалю завдає
Тими дівгатами. Дівгата

Аж понедужали за ним.
Такий хороший та багатий!
Уже й не бореться ні з ким,
А так собі гуляє
Та вегорами у садогок
До титаря вгацає.
Титарівна зострігає,
Приспівує, примовляє:
«Чи не той це Микута,
Що з вильотами свита?»
Той це, той, що на селі
Ти насміялася қолісь.
А тепер сама до його
У садогок ходиш,
Сама йому, байстрюкові,
Як панові, годиш!
Не день, не два титарівна
В садогок ходила,
Не день, не два, як панові,
Микуті годила!
Догодилась титарівна
До самого краю.
І незгулась!

Дні минули,
Місяці минають,
Мина літо, мина осінь,

Мина сьомий місяць, осьмий,
Уже й дев'ятий настає.
Настане горенько твоє!
. . . . .
У титаря у садогку,
У яру, қриниця
Під вербою... До қриниці,
Не води напиться,
Ледве ходить титарівна
Трохи пожуриється,
Поплақати, погадати,
Як їй дівувати?
Де їй дітись од сороба,
Де їй заховатись?
. . . . .
Раз увезері зимою
У одній свитині
Іде боса титарівна
І несе дитину.
То підійде до қриниці,
То знов одступає.
А з қалини, мов гадина,
Байстрюк виглядає!
Положила на цямрину
Титарівна сина
Та й побігла... А Микута

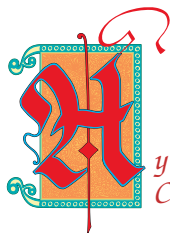
Виліз із калини
Та й укниув у криницю,
Ненаге щеня те!
А сам пішов, співаючи,
Соцькому сказати,
Та щоб ішов з громадою
Дитину шукати!!

У неділеньку раненько
Збиралася громадонька
Та криницю виливали,
Та дитя тее шукали.
Найшли, найшли твого сина,
Шитарівно, в баговинні.
Ой узяли безталанну,
Закували у кайдани,
Сповідали, пригащали,
Батька, матір нарікали,
Громадою осудили
І живую положили

В домовину!.. й сина з нею!
Та й засипали землею!
Стопн високий муровали,
Щоб про неї люде знали,
Дітей своїх наугали,
Щоб навгалися дівгата,
Жоли не вгить батько, мати.

Бориця того в селі не стало;
А люде в Польщі зострігали
Якогось панига; питав,
Чи жива, каже, титарівна?
Чи насміхається з нерівні?
Ото він самий! Покарав
Його Господь за гріх великий
Не смертію — він буде жить,
І сатаною-голови́ком
Він буде по світу ходить
І вас, дівгатовгця, дурить
Вовіку.

*у що б, здавалося, слова...
Слова та голос —
більш нічого.*

*А серце б'ється — ожива,
Як їх погує!.. Знать, од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть меж люди! . . . .*

*Похилившись,
Не те щоб дуже зажурившись,
А так на палубі стояв
І сторч на море поглядав,
Мов на Іуду... Із туману,
Як кажуть, стала виглядати
Червонолицяя Діана...
А я вже думав спать лягати
Та й став, щоб трохи подивиться
На круглолицю молодицю,
Чи тее... дівчину!.. Матрос,*

Таки земляк наш з Островної,
На вахті стоя,
Журився сам собі тогось,
Та й заспівав, — звигайне, тихо,
Щоб капітан не чув, бо злиха
Якийсь лихий, хоч і земляк,
Співа матрос, як той козак,
Що в наймах виріс сиротою,
Іде служити в москалі!..*

*Давно, давно колись
Я чув, як, стоя під вербою,
Тихенько дівчина співала,
І жаль мені, малому, стало
Того сірому-сироту,
Що він утомився,*

*На тин похилився,
Люде кажуть і говорять:
Мабуть, він упився.
І я заплакав, жаль малому
Було сіроми-сироти.
. . . . .
Чого ж тепер заплакав ти?
Чого тепер тобі, старому,
У цій неволі стало жаль —
Що світ зав'язаний, закритий!
Що сам еси тепер москаль,
Що серце порване, побите,
І що хороше-дороге
Було в йому, то розлилося,
Що ось як жити довелося, —
Чи так, лебедику?! — Еге...*

* Оренбург. губ.

П'яний сатир (деталь)

*Дурні та гордії ми люди
на всіх шляхах, по всій усяді,
а хвалимось, що ось-то ми*

*І над землею і водою,
І од палат та до тюрми
Усе царі, а над собою
Аж деспоти — такі царі,
І на престоли і в неволі,
І все-то те по добрій волі,
По волі розуму горить,
Як той маяк у синім морі
Чи те... в житейськїм. Само так
У нас у косяній коморі
Торить розумний той маяк,
А ми оливи наливаем
Та байдуже собі співаем —
Чи то в годину, чи в напасть.*

*Орли, орли ви сизокрили,
Поки вам лихого не приснилось,
Хоч невеличке, хоч на час!*

*А там — під лавою в шинюжку
Сховається у холодожку.
Огонь небесний той погас,
І в тую косяну комору
Полізли свині ізнадвору,
Мов у калюжу, та й сопуть.
І добре роблять, що кують
На руки добрії кайдани
Та гарчки в руки не дають
Або ножа, а то б зарані
Гарненько з лиха б напились,
А потім з жалю заридали
Та батька, матір прокляли
І тих, що до хреста держали.
А потім ніж — і потекла
Свиняга кров, як та смола,
З пегінок ваших поросятих,
А потім...*

Тарас ШЕВЧЕНКО
Вид на Кара-Тау
з долини Апазір. 1851

УДК 821
ШЗЗ

Електронне видання з поліпшеним оформленням

Кобзар Тараса Шевченка

ШЗЗ Повне зібрання поезій у 4-х книгах. Книга 3 / Тарас Шевченко ; Поезія 1848, 1849, 1850 рр. ; Більша книжка ; Книги Тараса Шевченка (післямова) Козака Невади (Книга 4) ; Видавець Олександр Завадка. — Львів: Видавничий дім «Наутілус», 2020 — 208 с. : іл. ISBN 978-966-8574-12-2

Перше видання, у якому повністю відтворено Шевченкові рукописні книги «Три літа» і «Поезія 1847–1861 рр.» (Більша книжка). Кобзар відкривається поемами «Думи мої...» й «Перебендя» — як у Шевченка. Вперше «Поєми російською мовою» і «Варіанти» подаються окремими розділами (у четвертій книзі).
Для тих, хто знає поезію кобзаря Тараса Шевченка

Книга перша: Кобзар, Гайдамаки
Книга друга: Три літа, Поезія 1847 р.
Книга третя: Поезія 1848–1850 рр.
Книга четверта: Поезія 1857–1861 рр., Варіанти,
Поєми російською мовою

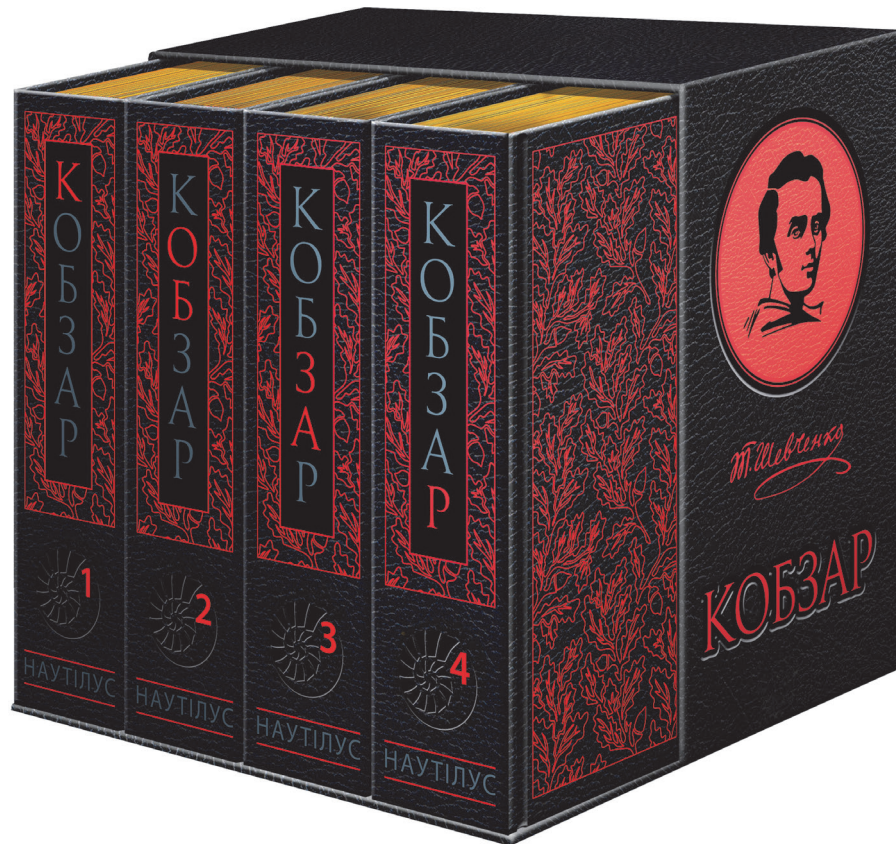

ПП ВИДАВНИЧИЙ ДІМ
НАУТІЛУС

тел. +38 0678032288
e-mail: nautilus56@gmail.com
www.nautilus.com.ua

ISBN 978-966-8574-12-2

© Видавничий дім «Наутілус», 2020
(друковане видання)
© Козак Невада, 2020
(впорядкування, «Книги Тараса
Шевченка», електронне видання)

Повністю ілюстрована друкована версія книги:
nautilus.com.ua/books/kobzar

НЕВ'ЯНУЧИЙ КВІТНИК
Зауваги до електронного видання

*Квіти мої, діти...
Тарас Шевченко*

КОБЗАР — книга українських поезій Тараса Шевченка.

Книга всіх поезій, виданих у повній відповідності з прижиттєвими виданнями та автографами автора.

Джерела для видання поетичної спадщини Тараса Шевченка

Три головні:

1. Друковані КОБЗАР і ГАЙДАМАКИ – видання 1860, 1844, 1840 і 1841 рр.
2. Рукописна книга ТРИ ЛІТА – останній запис 25 грудня 1845 р. + окремих зошит ЄРЕТИК
3. Рукописна книга, яку називають «Більша книжка»

Манускрипти «Три літа» й «Більша книжка» є джерелами *абсолютними*.

Вони не підлягають редагуванню, цензуруванню, перевпорядкуванню тощо.

Три головні джерела *доповнюють*:

- 1+ Надруковані у періодиці поезії та автографи, які не потрапили до КОБЗАРЯ — всього 5
- 2+ *За що ми любимо Богдана...*
- 3+ а. Поезії 1847–1850 рр. з «Оренбурзької (Малої) книжки», не переписані Шевченком до «Більшої книжки» (42 поезії) + 1 чорновий автограф
- 3+ б. Поезії, 1857–1861 рр., які не потрапили до «Більшої книжки» — всього 4

Таким є правдивий повний текст «Кобзаря Тараса Шевченка».

Увага!

У комплексному академічному «Повному зібранні творів» (томи I, II) поетичну спадщину Тараса Шевченка ніде не називають «Кобзарем» — називають «Поетизія». Це *антологія* — збірка поетичних текстів одного автора, укладена за певним принципом, важливим для упорядника (редакції).

Вони роблять з квітника гербарій

Чому деякі видавці, передруковуючи у спрощеному варіанті для масового читача академічну антологію «Поетизія», ліплять на обкладинку фальшиву наліпку-назву «Кобзар» — лихий його знає. Там засадничо нема ні КОБЗАРЯ (поема № 1. *Думи мої... лихо мені з вами...*), ні ТРЬОХ ЛІТ (№ 1. *Батьки наші грішили...**), ні ПОЕЗІЇ 1847 р. (№ 1. *Думи мої... ви мої єдині...*) тощо.

Поетична спадщина Шевченка багатогранна. Зокрема маємо дві поеми російською мовою.

Російські поеми Шевченка не є ні «Кобзарем», ані його частиною.**

Вони друкуються після «Кобзаря».

* Епіграф до «Трьох літ» відсутній в усіх «помпезних» пострадянських виданнях кінця ХХ – початку ХХІ ст.

** До 1908 р. ніхто не друкував «Кобзарів» з поемами «Слепая» і «Тризна». Російських поем Шевченка нема навіть у вірцевому на той час виданні Василя Доманицького (1907, 1908), хоча перед тим були публікації у журналі «Киевская старина» (1886 «Слепая», 1887 «Тризна»). 1888 року редакція «Киевской старины» видала окремою книжкою «Поэмы, повести и рассказы Т. Г. Шевченка, писанные на русском языке». Російські поеми слушно поєднані з російською прозою, а не з українським «Кобзарем».

© Козак Невада. 1 червня 2020